

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Взаємозв'язок прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку

Студентки 2 курсу групи ЗПС-61 другого
(магістерського) рівня вищої освіти освітньо-
професійної програми «Психологія» за
спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Наталії КАМЕРЗАН

Керівник: к. психол. н., ст. викл. ЗВО
Павло СЕВОСТ'ЯНОВ

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____
Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЙ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ.....	6
1.1. Поняття прийняття рішень як складова діяльності людини.....	6
1.2. Визначення поняття життєстійкості особистості	14
Висновки до розділу I	20
РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ’ЯЗКУ ХАРАКТЕРИСТИК ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ В ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ.....	22
2.1. Мета, завдання емпіричного дослідження. Опис вибірки	22
2.2. Методи дослідження	22
Висновки до розділу II.....	27
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ’ЯЗКУ ХАРАКТЕРИСТИК ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ В ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ.....	29
3.1. Дослідження параметрів прийняття рішень в осіб молодого віку.....	29
3.2. Дослідження життєстійкості в осіб молодого віку	37
3.3. Дослідження взаємозв’язку прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку.....	42
3.4. Визначення факторної структури феномену прийняття рішень в контексті життєстійкості осіб молодого віку.	47
Висновки до розділу III	49
ВИСНОВКИ.....	52
ЛІТЕРАТУРА	55

ВСТУП

Актуальність роботи. На сьогоднішній день наше суспільство перебуває у вкрай важкому становищі, зумовленому, передусім, тривалою війною, що несе для громадян значні психоемоційні навантаження та зумовлює відчуття невизначеності, страху і приреченості до погіршення умов життя.

За таких умов для формування позитивних перспектив подальшого існування країни вкрай важливою виявляється така характеристика особистості, як життєстійкість, адже саме вона вказує на здатність людини долати тимчасові труднощі, націлюючись на подальше повноцінне та продуктивне функціонування. З цієї позиції життєстійкість можна розглядати як ресурс, який допоможе зберегти особистісну цілісність громадян у надважких умовах війни, а також дозволити їм у майбутньому, у повоєнний час, якомога швидше повернутися до нормального життя.

При цьому важливо зазначити, що війна є надзвичайно потужним та непередбачуваним чинником, що кардинально змінює звичне існування особистості. Отже, на одні з перших ролей виходить її здатність ухвалювати рішення, - на наш погляд, ця здатність у значній мірі визначає спроможність людини діяти в екстремальних умовах, що були різко зміненими, адаптуватися до них.

Отже, з огляду на актуальність зазначених двох категорій в ситуації, що сьогодні склалася, ми націлюємося на дослідження зв'язку характеристик прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку.

Важливо зазначити, що ми зосереджуємося на категорії осіб молодого віку переважно тому, що саме на їхні плечі у майбутній перспективі буде покладено майбутній довгий процес повоєнного відновлення країни. То ж, здійснюючи спроби знайти механізми взаємодії життєстійкості та прийняття рішень сьогодні, ми маємо надію закласти фундамент на майбутнє для виявлення інструментів з формування прийнятної життєстійкості осіб, що будуть незабаром визначати вектор повернення

нашого суспільства після завершення війни.

Мета роботи: дослідити взаємозв'язок прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку.

Об'єкт: життєстійкість людини як суб'єкта прийняття рішень.

Предмет: феномен прийняття рішень в контексті життєстійкості осіб молодого віку.

Завдання:

1) Провести теоретичний аналіз аспектів, пов'язаних з вивченням взаємозв'язку характеристик прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку.

2) Дослідити параметри прийняття рішень в осіб молодого віку.

3) Визначити виразність життєстійкості в осіб молодого віку.

4) Дослідити взаємозв'язок прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку.

5) Визначити факторну структуру феномену прийняття рішень в контексті життєстійкості осіб молодого віку.

Гіпотеза: ми очікуємо, що нерозвинена здібність до прийняття ефективних рішень в осіб молодого віку має бути пов'язана з їхньою незадовільною життєстійкістю.

Методики:

1) Опитувальник інтуїтивного стилю Епстайна, або «Рациональний-досвідний опитувальник» (Rational-Experiential Inventory, REI). Адаптація: Н. Дарвішов.

2) Опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» (ОФР-25). Адаптація: Н. Дарвішов.

3) Мельбурнський опитувальник прийняття рішень. Адаптація: І. Кліменко.

4) Шкала самоефективності (Р. Шварцер, М. Єрусалем), (Generalized self-efficacy scale - GSES). Адаптація: Кокун О.М.

5) Опитувальник життєстійкості С. Мадді (в адаптації І. Бринзи та О.

Кузнецової).

6) Опитувальник «Парціальні позиції життєстійкості особистості» І. Бринзи та О. Кузнецової.

Методи статистичної обробки даних:

- 1) Критерій Колмогорова-Смирнова для перевірки нормальності розподілу.
- 2) Описові статистики.
- 3) Кореляційний аналіз Спірмена.
- 4) Факторний аналіз (метод головних компонент з обертанням Варімакс).

Обчислення велися за допомогою ПЗ IBM SPSS v. 23.

Вибірка. В ході формування вибірки досліджуваних молодого віку ми спиралися на вікову періодизацію Всесвітньої організації охорони здоров'я (згідно з якою молодість відноситься до періоду 18-44 років). У підсумку у дослідження були залучені 94 особи у віці від 20 до 41 року (середнє - $31,62 \pm 5,87$ років) з Харківської, Донецької, Київської, Одеської, Миколаївської, Запорізької, Сумської та Кіровоградської областей України. Серед досліджуваних – 42 особи чоловічої статі і 52 – жіночої.

Практична значущість роботи полягає в тому, що отримані дані можуть потенційно надати можливість більш ефективного досягнення прийнятної життєстійкості за рахунок корекції певних параметрів особистості, що відповідають за прийняття рішень, в рамках тренінгової або консультативної роботи.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЙ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ

1.1. Поняття прийняття рішень як складова діяльності людини

Проблема прийняття рішень є доволі актуальною для цілої низки наукових течій, що намагаються виявити закономірності людської поведінки. Вчені різноманітних психологічних шкіл сходяться у думці, що феномен ухвалення рішення є неодмінним компонентом будь-якої свідомої діяльності цілеспрямованого характеру, - отже, факт його психологічної природи не викликає сумнівів.

Науковий інтерес до того, як людина з кількох альтернатив перспективної дії обирає певну з них, і, головне, - чому саме її, виник доволі давно. Наприклад, в часи розквіту волюнтаризму, характерною рисою якого було визнання волі в якості домінуючої детермінанти розвитку, активно досліджувалися закономірності самостійної поведінки особистості та особливості шляхів формування її виборів в світлі того, яким чином ця поведінка і вибори керуються волею поза системою зовнішніх обставин. Тобто, з позиції волюнтаризму, - як зазначалося А. Шопенгауером [54], прийняття рішень є нічим іншим, ніж відображенням дії вольового акту, свого роду моральним вибором, що є виключно спонтанним явищем, яке йде виключно від індивіда.

Проте, на даний феномен були і кардинально відмінні погляди. Зокрема, в рамках фаталізму процес ухвалення рішень жодним чином не пов'язувався з пріоритетністю вольового рішення. Згідно з Р. Декартом та Б. Спінозою, первинними у поясненні зазначеного феномену є зовнішні обставини. На думку дослідників, якою б сильною та непохитною була воля людини, все одно знайдуться такі повороти долі, що зможуть цю волю зламати, - і тільки це у підсумку визначатиме характер рішень, що будуть нею прийматися. При цьому, змістовно погляди різних представників фаталізму могли дуже суттєво відрізнятись. Так, М.-Ф. Вольтер визначав фаталістичність ухвалення рішення в якості єдиної умови уникнення впливу надмірної раціональної розсудливості людини та

несправедливості світу загалом, - адже, на думку дослідника, тільки благочестя природи здатне призводити до найбільш доцільних виборів. Вже згадані вище Б. Спіноза та Р. Декарт визначали прийняття рішень як боротьбу мотивів, результат якої визначається умовами їхнього протистояння та контекстом, в якому вони набувають більшої чи меншої актуальності [8].

Перш ніж продовжувати аналізувати явище прийняття рішень як цілісний конструкт, коротко означимо, що слід вкладати в саме поняття рішення. У психологічній літературі сьогодні неможливо зустріти однозначне його трактування, і найчастіше воно зустрічається в трьох принципово різних дефініціях: рішення як акт вибору; рішення як процес; та рішення як результат вибору. Згідно з Г. Горбанем, така багатозначність зумовлюється широким діапазоном досліджень, в рамках яких робляться фундаментально різні акценти на складових аналізованого феномену [2]. Зокрема, якщо стоїть завдання дослідити динаміку перетворень психічних процесів в ході ухвалення рішення, - мова йде про процес; у випадку необхідності визначення поведінкових особливостей з урахуванням зовнішнього контексту, - рішення визнається актом вибору; при аналізі причинно-наслідкових зв'язків психічної активності та її продуктів, - мова йде про рішення як результат вибору.

Значного імпульсу вивчення феномену прийняття рішень отримало в рамках ідей марксизму. Згідно з Ф. Енгельсом, прийняття рішень – це процес, що визначається мірою особистісної компетентності [30]. Отже, даний феномен, з позиції дослідника, являє собою діяльнісну свободу, що ґрунтується на здатності до ухвалення рішень на основі знання справи, до якої відноситься це рішення.

Вагомий внесок у дослідження аналізованої проблеми було внесено Дж. Келлі [41]. Науковцем було запропоновано поняття циклу прийняття рішень, відповідно до якого людина спочатку здійснює орієнтування, тобто, вона осмислює та аналізує можливі наявні варіанти вирішення завдання; після цього вона реалізує вибір найкращого варіанту, з урахуванням умов та контексту; і, нарешті, вона переходить власне до втілення даного варіанту. При цьому Келлі визнавав вагомість домінування раціональної складової у зазначеному процесі, визначаючи таку рису,

як імпульсивність, в якості чинника, що завжди призводить до помилкових рішень.

Згідно з А. Адлером [21], характер і зміст прийняття рішень цілком підкорюється глобальним життєвим цілям, які, в свою чергу, зумовлюються особистісними цінностями, її життєвим досвідом, що починають формуватися ще з дитинства на основі комплексу неповноцінності.

Якщо виходити за межі психологічної науки, слід зазначити, що загалом класифікація моделей прийняття рішень є доволі широкою. Проте, з певними допущеннями все це різноманіття можна звести до перспективних, нормативних та дескриптивних моделей [19]. В рамках перших мова йдеться про акцент на передбаченні результатів прийняття рішень. Нормативні моделі ґрунтуються на аналізі відповідності когнітивно-емоційної активності по відношенню до ідеальних зразків ухвалення рішень. Нарешті, дескриптивні моделі зосереджуються на описовому вивченні реальних зразків прийняття рішень. Для психології найбільшою мірою характерні саме ці моделі.

До сучасності визначення явища прийняття рішень, спочатку завдяки С. Плоуз [52], а потім – Дж. Берон [22], дійшло як процес когнітивно-вольової природи, прояв якого вбачається в утворенні одного вибору способу дії чи реагування серед низки альтернатив. Важливим у зазначеному положенні є поєднання когнітивного і вольового компонентів, що дозволяє говорити про багатовимірну природу зазначеного феномену, і це, в свою чергу, вказує на неможливість здійснення прийняття рішення людиною при недотриманні хоча б однієї з двох умов: 1) осмислення та аналіз завдання; 2) довільність та цілеспрямованість психічної активності в ході зазначеного аналізу.

На основі запропонованої дослідниками концепції виникла двокомпонентна модель прийняття рішень, яка є найбільш популярною у сучасній психології. Згідно з даною моделлю, ухвалення людиною рішень базується на двох незалежних, принципово відмінних за природою, складових: 1) так звана повільна – яка має раціональне підґрунтя, характеризується експліцитністю та аналітичністю; 2) швидка – що має емоційну основу, характеризується імпліцитністю та інтуїтивністю. Серед прибічників даної моделі – Д. Кахнеман [39], Дж. Еванз [31],

Г. Ходгінсон [35], Р. Пачіні, С. Епстайн [50], Дж. Меткалфе [48] та інші.

Посилаючись на зазначену двокомпонентну модель, Е. Бечара зазначає, що усі викривлення у прийнятті рішень зумовлюються порушенням балансу між швидким та повільним компонентами [23]. Так, при зсуві в бік домінування емоційної складової, виникає брак осмисленості щодо ухвалення рішення. В якості прикладу дослідник наводить формування залежної поведінки, в рамках якої людина не здатна прийняти рішення, яке б йшло врозріз з прихильністю до предмету залежності, навіть якщо таке рішення несе явну шкоду. Натомість, неадекватний нахил в бік повільного компоненту зумовлює нестачу осмисленості життя, - надмірне ґрунтування на раціональності може придушувати прагнення людини проживати повним, емоційно насиченим життям. До того ж, як зазначає дослідник, експліцитні установки можуть бути результатом засвоєння виключно чужих світоглядних позицій, і не мати жодного відношення до особистих систем відношень індивіда. Через це обов'язково виникатиме конфлікт між ставленням до здійсненого вибору в рамках ухвалення рішення та емоційним самовідчуттям людини.

С. Скотт та Р. Брюс згодом дійшли висновку, що для повноцінного опису і пояснення процесів прийняття рішень недостатньо вивчення лише раціональної та емоційної складових [55]. Дослідники пропонують звернути увагу на індивідуальні особливості диспозиційного характеру, - зокрема, на такі, як стилі ухвалення рішення. С. Скотт та Р. Брюс визначають ці стилі як сформовані в ході набуття відносно стійкі поведінкові реакції емоційно-раціональної природи, які проявляються у певних типових ситуаціях, що вимагають здійснення вибору. Б. Брюїн [25] доповнив зазначену концепцію, визнаючи, що саме різноманіття вказаних стилів визначає чисельний параметр аспектів життєдіяльності особистості.

На основі описаної вище двокомпонентної моделі прийняття рішень К. Дьюбері пропонує класифікацію стилів за принципом поляризації, розводячи на протилежні точки такі стилі, як: інтуїтивний, для якого характерна імпульсивність, необґрунтованість та спонтанність; та пильний, - який визначається зваженістю, раціональністю та обдуманістю [27]. При цьому, стилі, які утворюватимуться на

основі різних пропорцій представленості цих двох полюсів, на думку дослідника, мають займати проміжну між ними позицію.

Й. Лейкін надає модель з однією з найбільш ретельних класифікацій стилів прийняття рішень [44]. Серед них виділяється, по-перше, спонтанний стиль, - для якого характерне значне покладання на емоційні імпульси та диспозиції, що йдуть зсередини особистості; по-друге, залежний, - за якого ухвалення рішень здійснюється на основі впливу оточуючих людей; по-третє, тривожний, - який базується на мотивації уникнення невдач; по-четверте, стурбований, - який спрямований на пошук оптимального самовідчуття; по-п'яте, - пильний, - стиль, в якому максимально представлена раціональна складова; і по-шосте, інтуїтивний – дещо схожий на спонтанний, проте до емоційної додається ще й інтуїтивна складова.

І. Яніс та Л. Манн намагалися описувати стратегії, притаманні кожному зі стилів [36]. Так, згідно з дослідниками, для раціонального стилю характерна стратегія, яку можна умовно назвати «пильність», - тобто, максимальна концентрація когнітивних процесів з абстрагуванням емоційно-інтуїтивної складової. Тривожному стилю автори приписували або стратегію прокрастинації, для якої було характерне постійне відтермінування прийняття рішення на майбутнє, або взагалі уникнення вибору, - тобто, закриття від прийняття рішення та уникнення його. Також дослідники виділяли «стратегію надпильності», для якої характерна установка на паніку і стрес, на які очікує індивід, з огляду на прогнозування внутрішнього конфлікту, що виникне на основі перспективного вибору.

Вже згадані вище С. Скотт та Р. Брюс також запропонували власну класифікацію стилів прийняття рішень [55]. Так, згідно з дослідниками, слід виділяти інтуїтивний стиль, залежний, уникаючий та раціональний. У визначенні цих стилів відзначалася повна ідентичність з поглядами Й. Лейкін [44], проте, як ми бачимо, дана класифікація є більш лаконічною, - і С. Скотт та Р. Брюс відзначали, що її має бути більш ніж достатньо для повного пояснення особливостей ухвалення людиною рішень, - без необхідності додаткового більш дрібного розподілу.

З плином розвитку інтересу до проблеми прийняття рішень встановлювалося

все більше чинників, що його визначають. Так, Н. Дарвішов відзначає, що така особистісна характеристика, як схильність до ризику, детермінує не тільки характер ухвалення рішення, а й стиль, в рамках якого воно здійснюється [3]. Зокрема, згідно з дослідником, висока схильність до ризику більшою мірою пов'язана з інтуїтивним стилем; частково – із залежним. Натомість, неприйняття ризику пов'язане або з раціональним, або з уникаючим стилями прийняття рішень.

М. Дугас, Ф. Гангон, Р. Ладуцер та М. Фрістер встановили, що на характер прийняття рішень впливає толерантність до невизначеності [28]. Так, в умовах її нестачі спостерігається збільшення домінування тривожних та уникаючих стратегій ухвалення рішень. Натомість, при її достатності, як правило, реалізується раціональний стиль прийняття рішень.

Г. Горбань на основі узагальнюючого аналізу також відсилається до його зв'язку із ситуацією невизначеності, говорячи, що, коли в такій ситуації формується низка вольових процесів, спрямованих на аналіз і перетворення вихідної інформації з метою вирішення актуальних завдань та досягнення необхідних цілей, - тоді й формується явище прийняття рішень як таке [1]. У поглядах дослідника також простежується описана вище двокомпонентна модель даного феномену, адже, як він зазначає, людина не тільки усвідомлює процес прийняття рішення а й переживає його. Проте, в даному випадку Г. Горбанем ставиться інший акцент, адже, лишаючи когнітивну активність в якості першого компоненту прийняття рішень, в якості другого він наводить більш широке поняття особистісного внеску, до якого входять визначення завдань та діапазону альтернатив, серед яких має здійснюватися вибір. І, хоча серед них простежується і когнітивна складова, відповідно до думки автора, пріоритетним в ній є система суб'єктивних відношень, що ґрунтуються на загальноособистісних процесах (емоційних, смисложиттєвих, ціннісних тощо).

Крім того, дослідником, знову-таки, актуалізується вкрай важливе питання співвідношення особистісної та раціональної складових в процесі прийняття рішень. Проте, на відміну від думок Е. Бечара, в даному випадку важливість цього балансу визначається з позиції інших параметрів, а саме: 1) прогнозування наслідків розвитку ситуації, в залежності від вказаного співвідношення; 2) аналіз потенційної

ціни зробленого вибору. Мова йде про те, що, по-перше, людина на основі коригування раціонального та особистісного параметрів намагається передбачити, наскільки зроблений нею вибір буде відповідати образу результату, до якого вона прагне. По-друге, вона намагається змодельовати, якою вона сама стане після цього.

Д. Канеман звернув увагу на виразний міждисциплінарний характер проблеми прийняття рішень [39]. Як зазначив дослідник, найбільша яскравість цього характеру проявляється навіть не при вивченні цього феномену, а при пошуку проблем, що виникають у зв'язку з ним. Зокрема, вчений відзначив тенденцію до зростання прийняття нераціональних рішень у сучасному суспільстві, що носить все більш помітний характер. І пошук причин цього та, головне, способів вирішення проблеми, згідно з Д. Канеманом, лежить саме у площині психології. При цьому автором в ході його емпіричних досліджень відзначалися все більш часті випадки розбіжностей реальної поведінки людини та тієї, що постулюється у наявних теоретичних моделях.

Сумісно з А. Тверські Д. Канеман виявив низку закономірностей, притаманних особистості в ході прийняття рішень [40]. Зокрема, те, що оцінка результатів прийнятих рішень здійснюється людиною по-різному, - в залежності від вихідних умов її становища до здійснення вибору. В якості яскравого прикладу дослідники наводили те, що дві умовно однакові за типом особистості людини, вклавши певну суму грошей у справу, при тому що для однієї з них це були всі наявні гроші, а для другої – лише малий відсоток, - у разі невдачі справи кардинально по-різному ставитимуться до ухваленого ними рішення. По-друге, цінність результатів ухвалення рішень визначається мірою сензитивності до їхньої розмірності. Наприклад, відношення до факту появи новонародженої дитини в сім'ї, якщо це первенець, буде значним чином відрізнятися від відношення в ситуації, коли було ухвалене і реалізоване рішення завести десяту дитину. По-третє, - значний дисбаланс у сприйнятті набутого і втраченого. Дослідники говорять про те, що сприйняття втрат за підсумком ухваленого рішення є у рази більш гострим, ніж сприйняття здобутків.

З огляду на зазначені чинники, дослідники дійшли висновку щодо

неможливості будь-якого успіху у вкладанні процесу прийняття рішень у стабільну, універсальну математичну модель. Так само, як колись критикували класичний біхевіоризм, А. Тверські та Д. Канеман визнавали неспроможність будь-яких потуг виявлення причинно-наслідкових зв'язків без урахування суб'єктивної особистісної складової.

Останнє положення було значною мірою підтверджено Е. Фером, який емпірично виявив, що ухвалення рішень у випадку з людиною в нормі неодмінно базується на справедливості і моралі [32]. Зокрема, автор виявив феномен відмови від персональної нагороди за певну активність на користь справедливого її розподілу у спільності.

І. Єрмаков відзначає, що характер ухвалення рішень передусім детермінується актуальним соціокультурним контекстом [4]. Автор вказував, що прийняття рішень є похідною від самореалізації та особистісного розвитку, і, підтверджуючи положення про детермінацію соціокультурним контекстом, в якості прикладу наводив сучасне суспільство, для якого характерний небувалий технологічний розвиток, що створює вкрай позитивні умови для самореалізації та особистісного розвитку; відповідно, - у сучасної людини все більше розширюються можливості щодо ухвалення рішень.

У працях В. Нечипоренко феномен прийняття рішень пов'язується із життєтворчістю, з моделюванням вектору особистісного саморозвитку [12]. Як й І. Єрмаков, дослідниця відзначає вдосконалення здібностей щодо прийняття сучасною людиною рішень, проте, згідно з авторкою, паралельно відбувається і збільшення відповідальності за результати цих рішень.

Отже, на цьому ми завершуємо аналіз поняття прийняття рішень як складової діяльності людини. Узагальнивши розглянутий матеріал, маємо сказати, що прийняття рішень – це процес вибору людиною одного варіанту дії з-поміж кількох альтернатив в ситуації досягнення певних цілей та розв'язання актуальних завдань. Даний феномен має двокомпонентну структуру, в якій передбачена, по-перше, когнітивна складова, яка відповідає за раціональний аналіз вихідних умов прийняття рішень, а також – за моделювання, прогнозування та оцінку їхнього

результату. По-друге – емоційно-вольова – в рамках якої формується система суб'єктивних ставлень до процесу прийняття рішень. При цьому зазначені компоненти інтегруються індивідуальними особливостями диспозиційного характеру, - зокрема, такими, як стилі ухвалення рішення. Дані стилі, в залежності від співвідношення в них когнітивного і емоційно-вольового компонентів, можуть варіюватися від раціонального, який повністю ґрунтується на першому, до інтуїтивного, який ґрунтується на другому компоненті.

1.2. Визначення поняття життєстійкості особистості

Поняття стійкості, життєвої стійкості та життєстійкості є доволі розповсюдженими в рамках життєвої психології. Зазвичай в такому контексті йдеться про спроможність людини тримати «удари долі», відновлюватися після них та дивитися далі з оптимізмом на майбутнє.

Проте, у науковій психології дане поняття отримало більш конкретизоване значення. Першим, хто звернув на нього увагу саме в дослідницькому контексті, був С. Мадді [45]. В рамках низки емпіричних досліджень автор звернув увагу на особливості реагування людей на життєві виклики, які проявлялися у суттєвих відмінностях від однієї особистості до іншої. Так, дослідник виявив, що деякі люди в умовах дій стресогенного чинника (чинників) мобілізують власні психологічні ресурси та активізують власну діяльність щодо подолання труднощів. Натомість, інші навпаки впадають у пригнічені стани, набувають пасивності, апатії; закриваються, не приймаючи будь-які зміни; при цьому, єдине, до чого вони прагнуть в такій ситуації повернення колишньої стабільності та спокою. Змінна, яка відповідає за варіювання вказаних параметрів, була названа С. Мадді життєстійкістю, яка пов'язується головним чином з особистісною ефективністю, вмотивованістю до подолання життєвих негараздів та психологічною живучістю.

Зазначений конструкт був сформований на основі теорії особистості дослідника, яка у психологічній науці отримала назву теорії активації [47]. В теорії йдеться про узгодження (або навпаки неузгодження) між тими рівнями активації психічної активності людини, які формуються на основі її досвіду, і є звичними, та

тими, які є безпосередньо затребуваними в певний актуальний момент. В контексті розмови про формування прийнятної життєстійкості Мадді вказує як раз на високу узгодженість зазначених категорій; якщо ж навпаки виявляється виразна неузгодженість, - життєстійкість проявляє себе незадовільно.

Мадді був не тільки першим, хто запропонував розглядати життєстійкість як новий цілісний психологічний конструкт, а й хто першим визначив її не як особистісну рису, а як систему переконань людини, що визначає її здібність долати труднощі [46]. З позиції поглядів дослідника життєстійкість можна розглядати як інструмент адаптації, основною функцією якого є формування готовності до конструктивного та ефективного переформатування людської поведінки в умовах ламання (як правило, різкого та неочікуваного) структури і характеру поточного становища.

С. Мадді запропонував трьохкомпонентну модель феномену життєстійкості [45]. Згідно з нею, в даний конструкт входить, по-перше, залученість. Дана складова вказує на ставлення людини до всесвіту і себе в контексті визнання власної цінності та значущості; вона відповідає за вмотивованість до самореалізації та за надання ресурсів для здійснення даного процесу; вона визначає ступінь впевненості людини у власних силах щодо включення до процесу подолання життєвих негараздів із абстрагуванням від усіх чинників, що можуть викликати негативні переживання. Другий компонент життєстійкості за С. Мадді – контроль, який відображує відчуття людини керованості обставин, усвідомлення власної спроможності впливати на них та їх коригувати. Нарешті, третя складова – прийняття ризику. Причому, автором у дане поняття вкладалася не просто спроможність особистості ризикувати як якусь авантюрну діяльність, а ризикувати із визнанням власної відповідальності за цей ризик, із інтернальним його прийняттям.

Також дослідником зазначалося, що життєстійкість являє собою продукт взаємодії зобов'язань людини, її домагань та контролю, на основі чого формується мотивація перетворення негативу поточних обставин на можливості продуктивного функціонування та екзистенційні установки.

С. Кобаса було підкреслено психологічну природу феномену життєстійкості,

завдяки чому наука збагатилася словосполученням «психологічна життєстійкість», хоча, згідно з результатами емпіричних досліджень автора, вона виявила зв'язок не тільки з резистивністю по відношенню до стресу, а й з соматичними захворюваннями [42]. При цьому саме поняття життєстійкості дослідник визначав як систему установок, що надають підґрунтя для важкої роботи над власним Я в екстремальних умовах, дозволяючи особистості перетворювати негатив обставин на можливості особистісного розвитку та зростання.

Доволі ясно простежується фундаментальне підґрунтя життєстійкості, якщо звернутися до поглядів В. Франкла, в рамках яких стверджувалося, що «людина здатна подолати будь-що, якщо вона знає заради чого» [34]. Лінія даного твердження однозначно вказує на зв'язок аналізованого конструкту з осмисленістю життя, яка цілком може визнаватися в якості аналога залученості, запропонованої С. Мадді.

У дослідженні В. Флоріан зі співавторами було показано виразний зв'язок життєстійкості з рівнем психічного здоров'я особистості [33]. В цьому автори вбачили, по-перше, те, що здатність людини протистояти життєвим труднощам сприяє збереженню психічного здоров'я. З іншого боку, саме по собі психічне здоров'я здатне формувати адекватні способи перетворення екстремальних умов на можливості опановування нових способів їхнього додання, тим самим збільшуючи рівень життєстійкості.

В. Предко дещо відходить від розуміння життєстійкості в тому вигляді, як її підносив С. Мадді, а саме – як систему переконань, наполягаючи на доцільності її визначення саме як особистісної якості [14]. На думку автора, ця якість засновується на певних життєвих установках, що визначають здібність особистості до досягненні життєвих цілей, і в якості функцій несе в собі саморозкриття, самореалізацію та розкриття психологічного потенціалу людини. В цьому світлі життєстійкість має визначатися в якості регулятора ефективності використання психологічних ресурсів людини від моментів життя, які є умовно стабільними – до моментів, які слід визначати як кризові та екстремальні.

Згідно з Н. Заболотною, вивчення феномену життєстійкості є найбільш

доцільним у двох вимірах [5]. Перший з них – рівневий розподіл. На його основі, по-перше виділяють психофізіологічний рівень, – на основі якого формується первинна реакція на стрес, яка відображується у психологічних сигналах, отриманих від фізіологічних систем. Наступний рівень – особистісно-смисловий, що відповідає за визнання осмисленості супротиву негативним обставинам. Нарешті, останній рівень – соціально-психологічний, який, передусім, відповідає за рівень ефективності саморегуляції.

Другий вимір вказує на виділення загальних компонентів життестійкості, а саме: психологічного, в рамках якого особистість проявляє власну активність на особистісно-смисловому рівні; формує ставлення до себе та до інших; та діяльнісного – що відображує динамічний бік активності індивіда.

Також варто звернути увагу на думки авторки щодо віднесення феномену життестійкості до категорій загальних/спеціальних здібностей людини. Н. Заболотна вважає, що дане питання не може бути вирішене однозначно, адже, здібності життестійкості не є гомогенними. Зокрема, дослідниця говорить про відносно стабільний рівень загальних здібностей, які забезпечують «оформлення» життестійкості як такої; а також про рівень спеціальних здібностей – тих, що відповідають за безпосередню реалізацію життестійкості у певних конкретних ситуаціях життя, - в цьому випадку даний рівень є у високій ступені варіативним та гнучким.

Не дивлячись на проведену нами вище аналогію між життестійкістю та адаптацією, Т. Титаренко заперечує і можливість такого ототожнення, і, тим більше, прирівнювання життестійкості до спрямованості на виживання [16]. На думку дослідника, життестійкість не має проявлятися виключно в екстремальних, стресових умовах, а й у відносно стабільному, благополучному плині життя. Зокрема, це виявляється у здатності брати на себе відповідальність за власні вчинки, робити доцільні вибори, ухвалювати продуктивні рішення.

Л. Степаненко зазначає, що життестійкість і складні життєві ситуації скріплені взаємообумовлюючим зв'язком [15]. Так, з одного боку, як нами вже було розглянуто, життестійкість формує резистивність по відношенню до

негативних переживань через негативні переживання, дозволяючи людині перетворювати ці негаразди на можливості для вдосконалення. Проте, на думку дослідниці, самі по собі ці негаразди спричиняють розвиток та зміцнення життєстійкості через розкриття унікального досвіду особистості. Цей механізм є віддалено схожим на формування імунітету у людини, що пережила захворювання. Отже, відповідно до поглядів авторки, визначення рівня життєстійкості людини йде за рахунок двосторонньої її взаємодії з життєвими труднощами, яка опосередковується досвідною складовою особистісного буття.

Згідно з В. Зливковим, формування життєстійкості, як і у випадку з більшістю інших психологічних феноменів, має свій сензитивний період, в якості якого дослідником наводився юнацький вік [6; 7]. Дане положення автор пояснював тим, що саме в цей період особистість вперше постає перед найскладнішим у її житті вибором, відповідальність за який доведеться нести виключно їй самій, - і мова йде не тільки про професійне самовизначення, а й, безумовно, і про особистісне. Така відповідальність дає людині змогу усвідомити свій потенціал у боротьбі із життєвими негараздами та формувати зрілі, ефективні способи для протистояння ним.

О. Чиханцова виявила, що життєстійкість базується на цілій низці особистісних параметрів, серед яких – психологічне благополуччя, система цінностей, особливості цілепокладання, самосприйняття, впевненість у власних силах, самоефективності тощо [20].

У дослідженнях М. Тірні й М. Лавелле було доведено, що життєстійкість – це явище, яке цілком піддається цілеспрямованому опановуванню, тобто, засвоєнню в рамках навчання; причому, ефективність його зростання в ході навчання є доволі високою навіть за межами сензитивного юнацького періоду [57]. Аналогічні результати були отримані і в рамках емпіричних досліджень С. Джудкінс та М. Інгрем, - то того ж, в даному випадку було показано, що збільшувати власну життєстійкість людина може навіть в рамках самонавчання [38]. Автори зазначають, що подібні результати унеможливають навіть припущення про значну біологічну детермінацію життєстійкості, хоча, безумовно, певні її чинники можуть мати

фізіологічний початок.

Тепер, звернувшись до предмету нашого дослідження, варто дати відповідь на питання щодо того, чи є на поточний момент у наявності якісь результати вивчення взаємозв'язку характеристик прийняття рішень та життєстійкості. У разі позитивної відповіді ми б отримали безцінну можливість проведення порівняльного аналізу цих даних з тими, що будуть отримані нами. З одного боку, це має дозволити відстежити даний зв'язок у динаміці. З іншого, - це може надати змогу врахувати його соціально-психологічний контекст.

Було виявлено, що такі дослідження, хоч і не відзначаються вагомою популярністю, все ж існують. Зокрема, у роботі А. Тіщенка, І. Ушакової та Т. Селюкової було встановлено, що, по-перше, життєстійкість значною мірою пов'язується з такою особистісною характеристикою, як полнезалежність, - тобто, зі здібністю до контролю зовнішнього психологічного поля за рахунок звернення до власного внутрішнього досвіду; зі здатністю до легкого виокремлення потрібних елементів з-поміж їхньої хаотичної чи впорядкованої множини [17]. Крім того, автори виявили додатний зв'язок життєстійкості з пильним типом прийняття рішень. Натомість, полезалежна особистість, згідно з наведеними даними, з більшою вірогідністю виявлятиме низьку життєстійкість у зв'язку з такими стратегіями прийняття рішень, як прокрастинація та уникнення.

І. Клименко виявив зворотній зв'язок життєстійкості з мірою прибігання до непродуктивних чинників при ухваленні рішень, а також – із невпевненістю щодо отримання позитивного досвіду [9]. При цьому, на відміну від попередніх дослідників, автор не отримав достовірного зв'язку пильної стратегії ухвалення рішень та життєстійкості. Проте, дослідником було встановлено, що характер зв'язків компонентів прийняття рішень та життєстійкості може мати відмінності, в залежності від віку людини.

Отже, ми бачимо, що предмет нашого дослідження наразі не має бази однозначних теоретичних знань, на які він міг би універсально спиратися. З одного боку, це вказує на доволі складний характер досліджуваного нами взаємозв'язку; а з іншого – на актуальність продовження досліджень в цьому напрямку.

Таким чином, нами проведено аналіз поняття життєстійкості особистості, і на основі узагальнення ми маємо сказати, що життєстійкість – це система переконань людини, що визначається залученістю людини у життєвий перебіг, відчуттям контролю за обставинами та ступенем прийняття на себе ризику, і спрямовується на формування її здібності долати труднощі та перетворювати їх на можливість для особистісного розвитку та зростання. При цьому життєстійкість може проявляти себе на психофізіологічному, особистісно-смысловому та соціально-психологічному рівнях, реалізуючись у психологічному та діяльнісному вимірах.

Висновки до розділу I

1. Прийняття рішень – це процес вибору людиною одного варіанту дії з-поміж кількох альтернатив в ситуації досягнення певних цілей та розв’язання актуальних завдань. Даний феномен має двокомпонентну структуру, в якій передбачена, по-перше, когнітивна складова, яка відповідає за раціональний аналіз вихідних умов прийняття рішень, а також – за моделювання, прогнозування та оцінку їхнього результату. По-друге – емоційно-вольова – в рамках якої формується система суб’єктивних ставлень до процесу прийняття рішень. При цьому зазначені компоненти інтегруються індивідуальними особливостями диспозиційного характеру, - зокрема, такими, як стилі ухвалення рішення. Дані стилі, в залежності від співвідношення в них когнітивного і емоційно-вольового компонентів, можуть варіюватися від раціонального, який повністю ґрунтується на першому, до інтуїтивного, який ґрунтується на другому компоненті.

2. Життєстійкість – це система переконань людини, що визначається залученістю людини у життєвий перебіг, відчуттям контролю за обставинами та ступенем прийняття на себе ризику, і спрямовується на формування її здібності долати труднощі та перетворювати їх на можливість для особистісного розвитку та зростання. При цьому життєстійкість може проявляти себе на психофізіологічному, особистісно-смысловому та соціально-психологічному рівнях, реалізуючись у психологічному та діяльнісному вимірах. Наявні дослідження взаємозв’язку

характеристик прийняття рішень та життєстійкості надають неоднозначні результати. В деяких з них життєстійкість значною мірою пов'язується з такою особистісною характеристикою, як полонезалежність, при тому, що констатується достовірний зв'язок життєстійкості з пильним типом прийняття рішень. В інших дослідженнях цей зв'язок не підтверджується, проте в них констатується зворотній зв'язок життєстійкості з мірою прибігання до непродуктивних чинників при ухваленні рішень, а також – із невпевненістю щодо отримання позитивного досвіду. Також є дані, які вказують на те, що характер зв'язків компонентів прийняття рішень та життєстійкості може мати відмінності, в залежності від віку людини.

РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ХАРАКТЕРИСТИК ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ В ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ

2.1. Мета, завдання емпіричного дослідження. Опис вибірки

Мета роботи: дослідити взаємозв'язок характеристик прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку.

Завдання:

- 1) Дослідити параметри прийняття рішень в осіб молодого віку.
- 2) Визначити виразність життєстійкості в осіб молодого віку.
- 3) Дослідити взаємозв'язок прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку.
- 4) Визначити факторну структуру феномену прийняття рішень в контексті життєстійкості осіб молодого віку.

Вибірка. В ході формування вибірки досліджуваних молодого віку ми спиралися на вікову періодизацію Всесвітньої організації охорони здоров'я (згідно з якою молодість відноситься до періоду 18-44 років). У підсумку у дослідження були залучені 94 особи у віці від 20 до 41 року (середнє - $31,62 \pm 5,87$ років) з Харківської, Донецької, Київської, Одеської, Миколаївської, Запорізької, Сумської та Кіровоградської областей України. Серед досліджуваних – 42 особи чоловічої статі і 52 – жіночої.

2.2. Методи дослідження

Для вирішення поставлених завдань були застосовані наступні методики:

- 1) Опитувальник інтуїтивного стилю Епстайна, або «Раціональний-досвідний опитувальник» (Rational-Experiential Inventory, REI). Адаптація: Н. Дарвішов.
- 2) Опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» (ОФР-25). Адаптація: Н. Дарвішов.

3) Мельбурнський опитувальник прийняття рішень. Адаптація: І. Кліменко.

4) Шкала самоефективності (Р. Шварцер, М. Єрусалем), (Generalized self-efficacy scale - GSES). Адаптація: Кокун О.М.

5) Опитувальник життестійкості С. Мадді (в адаптації І. Бринзи та О. Кузнецової).

6) Опитувальник «Парціальні позиції життестійкості особистості» І. Бринзи та О. Кузнецової.

Розглянемо коротко зазначені методики.

Опитувальник інтуїтивного стилю Епстайна, або «Рациональний-досвідний опитувальник» складається з 38 пунктів, кожен з яких має оцінюватися досліджуваними за 5-бальною шкалою, де 1 – пункт зовсім не відповідає уявленню досліджуваного про себе; 5 – повністю відповідає.

Опитувальник містить чотири шкали, а саме:

1) Інтуїтивні здібності – міра розвиненості якостей, на яких базується інтуїтивний стиль прийняття рішень.

2) Використання інтуїції – міра реалізації якостей, на яких базується інтуїтивний стиль прийняття рішень.

3) Здібності до раціональних рішень – міра розвиненості якостей, на яких базується раціональний стиль прийняття рішень.

4) Використання раціональності – міра реалізації якостей, на яких базується раціональний стиль прийняття рішень.

Оцінка за кожною зі шкал представляється у стенайках, де 1 – дуже низький рівень; 2 – низький; 3 – нижче за середній; 4 – трохи нижче за середній; 5 – середній; 6 – трохи вище за середній; 7 – вище за середній; 8 – високий; 9 – дуже високий.

Опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» складається з 25 пунктів, кожен з яких має оцінюватися досліджуваними за 4-бальною шкалою, де 1 означає «Безумовно ні», 4 – «Безумовно так».

Опитувальник містить дві шкали, а саме:

1) Готовність до ризику – саморегуляційна властивість особистості, що дозволяє людині приймати рішення в рамках ситуацій невизначеності. В якості індивідуальної характеристики готовність до ризику передбачає оцінку суб'єктом свого минулого досвіду: людина ризикує щодо результативності своїх дій, яка має ймовірнісну природу; демонструє здібності та уміння покладатися на себе в умовах браку вихідних ресурсів або без достатнього орієнтування у ситуації тощо). Тестові норми для даної шкали: $36,84 \pm 9,21$.

2) Суб'єктивна раціональність – готовність до осмислення та аналізу рішень, що має прийняти людина. Є аналогом шкали «Здібності до раціональних рішень» методики «Раціональний-досвідний опитувальник». Тестові норми для даної шкали: $30,47 \pm 7,65$.

Мельбурнський опитувальник прийняття рішень складається з 22 пунктів, кожен з яких має оцінюватися досліджуваними за 3-бальною шкалою, де 1 – це «Ні»; 2 – «Іноді»; 3 – «Так».

Опитувальник містить чотири шкали, а саме:

1) Пильність – прийняття рішень з акцентом на когнітивне опрацювання задачі, пошук додаткової інформації; розвинена здатність діяти в умовах невизначеності.

2) Уникнення – небажання приймати рішення, закриття від цього.

3) Прокрастинація – відкладання прийняття рішення.

4) Надпильність – необґрунтоване вагання серед наявних альтернатив в ході вибору при ухваленні рішень; імпульсивність та панічність при здійсненні вибору.

Оцінка за шкалами «Пильність» та «Уникнення розраховується наступним чином»: від 6 до 9 – низький рівень; 10-14 – помірний рівень; 15-18 – високий рівень.

За шкалами «Прокрастинація» та «Надпильність»: від 5 до 7 – низький рівень; 8-12 – помірний рівень; 13-15 – високий рівень.

Шкала самоефективності – інструмент для визначення виразності переконань людини щодо власної спроможності організувати свою діяльність для

досягнення певної мети в рамках виконання актуальної діяльності. Крім того, даний конструкт визначається в якості інтегративної сили, що поєднує і спрямовує у продуктивне русло психологічні ресурси особистості для найбільш ефективної активності при вирішенні поставлених задач.

Методика складається з 10 пунктів, кожен з яких має оцінюватися досліджуваними за 4-бальною шкалою, де 1 – це «Абсолютно невірно»; 4 – «Абсолютно вірно».

Результат у менш ніж 19 балів оцінюється як низький; 20-24 – нижчий за середній; 25-29 – середній; 30-35 – вищий за середній; 36-40 – високий.

Опитувальник життєстійкості С. Мадді складається з 45 тверджень, які оцінюються за шкалою від 0 («Ні») до 3 («Так»).

Опитувальник містить три шкали, а саме:

- 1) Залученість – переконаність в тому, що залученість у проблеми дозволить їх розв'язати якомога ефективніше (норма: $37,64 \pm 8,08$).
- 2) Контроль – відчуття керованості обставин (норма: $29,17 \pm 8,43$).
- 3) Прийняття ризику – готовність до отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій (норма: $13,91 \pm 4,39$).

Також розраховується інтегральний показник життєстійкості, нормою для якого є $80,72 \pm 18,53$.

Опитувальник «Парціальні позиції життєстійкості особистості». Опитувальник складається зі 100 тверджень, на які досліджуваний має відповісти «Так» або «Ні». Показники за шкалами, а також інтегральний показник переводяться у Т-бали.

Конструкт життєстійкості в даній методиці представлений в тому вигляді, який наводився С. Мадді. У порівнянні з методикою автора, в якій діагностуються фактори життєстійкості у загальному їхньому прояві, обрана нами методика дозволяє виявляти виразність даної характеристики у конкретних життєвих ситуаціях, а саме:

- 1) Життєстійкість в ситуації фрустрації (норма: $54,31 \pm 9,34$).

- 2) Життестійкість в ситуації кризи (норма: $58,39 \pm 10,17$).
- 3) Життестійкість в ситуації невизначеності (норма: $56,48 \pm 9,11$).
- 4) Життестійкість в ситуації конфлікту (норма: $52,57 \pm 9,74$).
- 5) Життестійкість в ситуації стресу (норма: $52,31 \pm 8,91$).

Також розраховується загальна життестійкість (норма: $55,63 \pm 9,88$).

З метою визначення доцільних методів статистичної обробки даних нами був проведений аналіз розподілу даних щодо відповідності закону нормального розподілу за допомогою одновибіркового критерію Колмогорова-Смирнова (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Аналіз розподілу даних щодо відповідності закону нормального розподілу за допомогою одновибіркового критерію Колмогорова-Смирнова

Показник	Статистика критерію	P (2-стор.)
Інтуїтивні здібності	,143	,000
Використання інтуїції	,158	,000
Здібності до раціональних рішень	,117	,003
Використання раціональності	,115	,004
Готовність до ризику	,131	,000
Суб'єктивна раціональність	,071	,200
Пильність	,133	,000
Уникнення	,135	,000
Прокрастинація	,149	,000
Надпильність	,173	,000
Самоефективність	,088	,068
Залученість	,094	,039
Контроль	,128	,001
Прийняття ризику	,085	,088
Життестійкість (за С. Мадді)	,088	,067
Життестійкість у фрустрації	,067	,200
Життестійкість у кризі	,087	,078
Життестійкість у невизначеності	,096	,033
Життестійкість у конфлікті	,080	,164
Життестійкість у стресі	,084	,100
Інтегральна життестійкість	,092	,048

Як можна бачити, за низкою показників було отримано розподіл, що не відповідає нормальному. Отже, надалі ми користувалися непараметричними методами. У підсумку було застосовано такі методи:

1) Описові статистики – для аналізу виразності змінних, отриманих в ході дослідження параметрів прийняття рішень та життєстійкості досліджуваних. В нашому випадку, не дивлячись на невиявлення нормального розподілу за низкою досліджуваних показників, при аналізі описових статистик ми все одно орієнтувалися на середньоарифметичне значення, оскільки, як ми бачимо з таблиці 2.1, відмінності між емпіричними та нормальним розподілами не є надмірними. Крім того, нами було вивчено гістограми розподілів, які в усіх випадках виявилися моновершинними, - отже, використання середньоарифметичного значення для аналізу тенденцій по виборці в даному випадку є допустимим.

3) Кореляційний аналіз Спірмена – для визначення зв'язку параметрів прийняття рішень та життєстійкості досліджуваних, а також для пошуку кореляцій між цими змінними та віком випробуваних.

4) Факторний аналіз (метод головних компонент з обертанням Варімакс) – для визначення факторної структури зв'язку характеристик прийняття рішень та життєстійкості. Обчислення велися за допомогою ПЗ IBM SPSS v. 23.

Висновки до розділу II

1. З огляду на завдання, висунуті в рамках нашої роботи, у дослідження було залучено наступні методи: Опитувальник інтуїтивного стилю Епстайна, або «Рациональний-досвідний опитувальник» (Rational-Experiential Inventory, REI). Адаптація: Н. Дарвішов; Опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» (ОФР-25). Адаптація: Н. Дарвішов; Мельбурнський опитувальник прийняття рішень. Адаптація: І. Кліменко; Шкала самооефективності (Р. Шварцер, М. Єрусалем), (Generalized self-efficacy scale - GSES). Адаптація: Кокун О.М.; Опитувальник життєстійкості С. Мадді (в адаптації І. Бринзи та О. Кузнєцової) та Опитувальник «Парціальні позиції життєстійкості особистості» І. Бринзи та О. Кузнєцової.

2. З урахуванням розподілу отриманих даних, для математико-статистичної обробки результатів у дослідженні використовувалися такі методи: Описові статистики – для аналізу виразності змінних, отриманих в ході дослідження параметрів прийняття рішень та життєстійкості досліджуваних; кореляційний аналіз Спірмена – для визначення зв'язку параметрів прийняття рішень та життєстійкості досліджуваних, а також для пошуку кореляцій між цими змінними та віком випробуваних; факторний аналіз (метод головних компонент з обертанням Варімакс) – для визначення факторної структури зв'язку характеристик прийняття рішень та життєстійкості.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ХАРАКТЕРИСТИК ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ЖИТТЄСТІЙКОСТІ В ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ

3.1. Дослідження параметрів прийняття рішень в осіб молодого віку

Розглянемо описові статистики, отримані на основі застосування Опитувальника інтуїтивного стилю Епстайна (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Описові статистики, отримані на основі застосування Опитувальника інтуїтивного
стилю Епстайна

Показник	Мін	Макс	Середнє	Ст. відх
Інтуїтивні здібності	1	9	4,68	2,02
Використання інтуїції	1	9	4,39	2,03
Здібності до раціональних рішень	1	9	5,49	2,10
Використання раціональності	1	9	5,39	2,08

Отже, було виявлено, що для досліджуваних осіб молодого віку характерний трохи нижчий за середній показник використання інтуїції, середні показники інтуїтивних здібностей та використання раціональності; та трохи вищий за середній показник здібностей до раціональних рішень.

Тобто, респонденти у вирішенні повсякденних задач і інтуїтивні, і раціональні здібності використовують дещо меншою мірою, ніж це дозволяє їм їхній потенціал. Проте, раціональна складова в їхніх процесах прийняття рішень є більш пріоритетною, у порівнянні з інтуїтивною.

На наш погляд, такий результат цілком узгоджується з віковими особливостями досліджуваних, адже, з одного боку, ми говоримо про молодих людей, які набули достатньої особистісної зрілості, когнітивного розвитку та психофізіологічної стабільності що дозволяє їм більшою мірою орієнтуватися на когнітивну складову власної особистості. Проте, з іншого боку, молодість – це все ще період недостатньо накопиченого життєвого досвіду, - отже, ані інтуїтивні, ані раціональні здібності наразі досліджувані не можуть використати з максимальною

ефективністю.

Також поглянемо на зв'язок зазначених показників прийняття рішень з віком досліджуваних (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Зв'язок показників, отриманих на основі застосування Опитувальника інтуїтивного стилю Епстайна, з віком досліджуваних

Показник	Коеф. кор.	P (2-ст)
Інтуїтивні здібності	,475**	,000
Використання інтуїції	-,388**	,000
Здібності до раціональних рішень	,616**	,000
Використання раціональності	,557**	,000

Як ми можемо бачити з результатів, наведених у таблиці 3.2, виявлено пряму достовірну кореляцію з віком таких показників, як інтуїтивні здібності, здібності до раціональних рішень та використання раціональності, а також зворотну – з показником використання інтуїції.

На наш погляд, цілком закономірним є те, що за мірою дорослішання зростають і інтуїтивні здібності (оскільки людина набирає все більше досвіду, на основі якої може формуватися інтуїтивне передбачення), і раціональні (завдяки особистісному дозріванню і накопиченню знань, а також – за рахунок вдосконалення когнітивних процесів).

Проте, як ми бачимо, з віком досліджувані все більше прибігають до використання раціональності, і все менше – інтуїтивності. Якщо раніше ми розглядали чинники накопичення досвіду і когнітивного дозрівання окремо, то в даному випадку, пояснюючи останній результат, ми маємо говорити про поєднаний ефект від цих двох факторів. Тобто, у молодих людей за мірою дорослішання виявляється все більш розвиненим критичне мислення, яке підкріплюється досвідом більшої ефективності обдуманих, обміркованих рішень, у порівнянні з імпульсивними та інтуїтивними. Крім того, тут варто говорити і про міру відповідальності щодо прийняття рішень. Нижній віковий діапазон наших досліджуваних – 20 років. В нашому суспільстві, як правило, у таких людей

переважно ще немає власної сім'ї, а основна їхня діяльність – навчання. Згодом у молодих людей з'являються сім'ї, діти та робота; - отже, відповідальність за власні рішення може розповсюджуватися вже не тільки на саму людину, як це було раніше, а й на близьких; вона може розповсюджуватися і на професійну успішність тощо. В таких умовах збільшується ціна помилки за необдумане, емоційне, імпульсивне рішення, - відповідно, з віком людина все більше відходить від інтуїтивності в бік раціональності, навіть попри те, що їхні здібності дозволяють в однаковій мірі використовувати і те, і те.

Далі поглянемо на описові статистики, отримані на основі застосування опитувальника «Особистісні фактори прийняття рішень» (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

Описові статистики, отримані на основі застосування опитувальника «Особистісні фактори прийняття рішень»

Показник	Мін	Макс	Середнє	Ст. відх
Готовність до ризику	15	59	37,13	8,39
Суб'єктивна раціональність	10	50	31,59	9,24

Як ми можемо бачити, за обома шкалами було отримано результати, що відповідають нормі з ледь помітною тенденцією до завищення.

У випадку з суб'єктивною раціональністю результат співпадає з отриманим у попередній методиці результатом за шкалою «Здібності до раціональних рішень», що, знову-таки, можна пояснювати особистісною та когнітивною зрілістю осіб молодого віку.

Шкала готовності до ризику вказує на прийнятність саморегуляції осіб молодого віку в ситуації невизначеності. А помічена тенденція до завищення може говорити про те, що саме у молодому віці людина, як правило, починає самостійне життя окремо від батьків, починає свою професійну діяльність. Тобто, вона поступово усвідомлює, що відповідальність за свої вчинки лежить саме на ній, і, якщо у більш ранньому віці ця людина мала оглядатися на батьків та інших старших членів родини в ході прийняття рішень, то тепер вона набуває певної автономності; і прийняття ризику є неодмінним атрибутом цього набуття.

Також поглянемо на зв'язок зазначених показників прийняття рішень з віком досліджуваних (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Зв'язок показників, отриманих на основі застосування опитувальника «Особистісні фактори прийняття рішень», з віком досліджуваних

Показник	Коеф. кор.	P (2-ст)
Готовність до ризику	,529 ^{**}	,000
Суб'єктивна раціональність	,532 ^{**}	,000

Як ми бачимо, наведені вище припущення доволі переконливо підтверджуються результатами, наведеними у таблиці 3.4: вік прямопропорційно корелює і з показником готовності до ризику, і з суб'єктивною раціональністю.

З цього слідує, що за мірою дорослішання людина в період молодості є все більш ефективною у власній саморегуляції в ситуації невизначеності, вона все частіше демонструє здібності та уміння покладатися на себе в умовах браку вихідних ресурсів або без достатнього орієнтування у ситуації; при цьому зростає і її готовність до осмислення та аналізу рішень, що слід ухвалювати.

Стосовно зростання раціонально нами було вище проведено достатньо ретельний аналіз, - отже наразі на цьому детально зупинятися не будемо. Проте, дещо більш детально спробуємо пояснити закономірність змін у готовності до ризику.

На наш погляд, окрім вже названих - збільшення відповідальності і накопичення досвіду, - тут має місце бути таке явище, як компетентність. На відміну від просто досвідченості, компетентність передбачає ще і вміння ефективно застосувати власний досвід. Звісно, людина, у якої дана характеристика є добре розвиненою, з більшою імовірністю буде готова до осмисленого ризику, ніж некомпетентна людина, - адже компетентність передбачає більший контроль за ситуацією. Це може бути і професійна компетентність, і особистісна, і сімейна, і міжособова тощо.

Далі поглянемо на описові статистики, отримані на основі застосування Мельбурнського опитувальника прийняття рішень (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5

Описові статистики, отримані на основі застосування Мельбурнського опитувальника прийняття рішень

Показник	Мін	Макс	Середнє	Ст. відх
Пильність	6	18	11,66	2,84
Уникнення	6	18	11,46	3,02
Прокрастинація	5	15	9,39	2,89
Надпильність	5	15	10,14	2,11

Отримані результати вказують на те, що усі стилі прийняття рішень, що досліджуються в рамках Мельбурнського опитувальника прийняття рішень, виразні на помірному рівні. Тут ми маємо повернутися до думки, що така збалансованість з одного боку, пояснюється особливостями періоду молодості досліджуваних, які набули достатньої особистісної зрілості, когнітивного розвитку та психофізіологічної стабільності що дозволяє їм мати нормально розвинений пильний тип прийняття рішень. Проте, з іншого боку, як ми вже зазначали, молодість – це все ще період недостатньо накопиченого життєвого досвіду, - отже, і пильний тип не отримує високої виразності, і решта непродуктивних типів прийняття рішень також доволі відчутно проявляють себе.

Тим не менш, як ми можемо бачити у відносному значенні, найменш виразними типами ухвалення рішень для осіб молодого віку є відкладання рішення на потім, а також – імпульсивність з інтуїтивністю (останній факт цілком узгоджується з результатами, отриманими нами до цього).

Щодо прокрастинації, - тут, знову-таки, ми маємо говорити про зростання відповідальності, яке характерно для початку самостійного життя осіб молодого віку: вони починають усвідомлювати, що мають самі в решті решт ухвалювати рішення, - отже, їхнє відтермінування не є доречним з позиції очікування, що потім це рішення за людину прийме хтось інший.

Проте, з іншого боку, доволі цікавим виявився той факт, що відносно найбільш виразним типом прийняття рішень, разом з пильним, виявилися тип уникнення. Отже, вимальовується картина, згідно з якою молоді люди, будучи

меншою мірою схильні до відкладання прийняття рішень чи до їхньої імпульсивної та емоційно-заснованої реалізації, у підсумку здебільшого або намагаються ухвалити їх обмірковано та раціонально, або взагалі уникнути.

Ми припускаємо, що це може бути пов'язано з браком досвіду і життєвої компетентності осіб молодого віку: ті завдання, які дозволяє їм вирішити їхній досвід, вони намагаються вирішити раціонально, не відкладаючи це на потім і не прибігаючи до надмірних вагань та імпульсивності. Проте, від тих задач, на які їхнього досвіду не вистачає, вони просто закриваються, не вбачаючи перспектив їхнього вирішення.

Тепер поглянемо на зв'язок зазначених показників прийняття рішень з віком досліджуваних (таблиця 3.6).

Таблиця 3.6

Зв'язок показників, отриманих на основі застосування Мельбурнського опитувальника прийняття рішень, з віком досліджуваних

Показник	Коеф. кор.	P (2-ст)
Пильність	,228 [*]	,027
Уникнення	-,257 [*]	,012
Прокрастинація	-,279 ^{**}	,007
Надпильність	-,282 ^{**}	,006

З результатів, наведених у таблиці 3.6, слідує, що такий тип прийняття рішень, як пильний, додатно корелює з віком, в той час як інші типи – уникнення, прокрастинація та надпильність – від'ємно. Узагальнено – з плином віку дедалі виразніше проявляють себе продуктивні стратегії здійснення вибору на противагу згасанню непродуктивних.

Отже, за мірою дорослішання осіб молодого віку вони все більше вдаються до осмисленого та зваженого прийняття рішень, в той час як вони все менше намагаються уникати чи відкладати на потім це прийняття, а також – ухвалювати рішення на основі імпульсивного, необміркованого вагання. На наш погляд, даний результат можна пояснити не тільки оговореним вище набуттям досвіду і особистісної зрілості, а й виявленим раніше зростанням з віком прийняття ризику і

відповідальності. Всі ці фактори у сукупності призводять до того, що з плином дорослішання особи молодого віку, з одного боку, все чіткіше усвідомлюють власну персональну відповідальність за них, а з іншого, - набута компетентність, все більше дозволяє їм відчувати себе впевнено в ситуаціях ухвалення рішень.

Поглянемо на описові статистики, отримані на основі застосування Шкали самоефективності (таблиця 3.7).

Таблиця 3.7

Описові статистики, отримані на основі застосування Шкали
самоефективності

Показник	Мін	Макс	Середнє	Ст. відх
Самоефективність	10	40	25,97	7,31

Як можна бачити з таблиці 3.7, рівень самоефективності досліджуваних осіб молодого віку є помірним, виявляючи певну тенденцію до заниження (адже знаходиться майже на межі між середнім рівнем та нижчим за середній).

В такому випадку ми маємо говорити про певні недоліки у переконаннях досліджуваних щодо власної спроможності організувати свою діяльність для досягнення певної мети в рамках виконання актуальної діяльності, а також, щодо здібностей, що поєднують і спрямовують у продуктивне русло їхні психологічні ресурси для найбільш ефективної активності при вирішенні поставлених задач.

З одного боку, тут можна, знову-таки, говорити про брак життєвого досвіду осіб молодого віку, який не дає їм бути достатньо самоефективними. Проте, на наш погляд, слід мати також на увазі і суспільно-політичну ситуацію у країні (нагадуємо, що усі досліджувані на момент тестування проживали в Україні). Мова йде про те, що нестабільні умови, викликані військовими діями, не дозволяють сучасній молоді випрацьовувати більш-менш стабільні та стійкі способи реалізації діяльності. Мінливість умов, що проявляється у частих змінах відносної безпеки та екстремальної небезпеки, загрозі руйнування житла, можливості потрапити в окупацію тощо, - все це змушує громадян постійно змінювати власну поведінку, завдяки чому щоразу випрацьовуються нові патерни поведінки, в той час як старі, з

огляду на свою нетривалість не мають змоги бути «відточеними» до високої ступені ефективності. І нові патерни, потім змінюючись ще новішими, також опиняються в аналогічній ситуації. Тобто, тенденцію до зниження самоефективності ми схильні пояснювати неможливістю її «тренування» та вдосконалення через перманентні зміни характеру активності досліджуваних у нестабільних умовах сучасності.

Поглянемо на зв'язок самоефективності з віком досліджуваних (таблиця 3.8).

Таблиця 3.8

Зв'язок самоефективності з віком досліджуваних

Показник	Коеф. кор.	P (2-ст)
Самоефективність	,295**	,004

З таблиці 3.8 ми бачимо, що показник самоефективності достовірно додатно корелює з віком, що свідчить про те, що за мірою дорослішання особи молодого віку все більше відсувають власну спроможність організувати свою діяльність для досягнення певної мети в рамках виконання актуальної діяльності.

Такий результат може зумовлюватися низкою вже перелічених нами вище чинників: зростанням особистісної зрілості, формуванням життєвої (а також професійної, міжособової, сімейної, професійної тощо) компетентності, вдосконаленням когнітивних здібностей і т.д.

Отже, підведемо підсумок. На основі розглянутих результатів ми бачимо, що особи молодого віку свої інтуїтивні і раціональні здібності в ході прийняття рішень використовують дещо меншою мірою, ніж це дозволяє їм їхній потенціал. Проте, раціональна складова, у порівнянні з інтуїтивною, в даному процесі для них є пріоритетнішою. Ці особи відзначаються незначною тенденцією до зростання готовності до ризику, тобто, - установки на демонстрацію здібності та уміння покладатися на себе в умовах браку вихідних ресурсів або без достатнього орієнтування у ситуації. Крім того, вони, будучи меншою мірою схильні до відкладання рішень на майбутнє чи до їхньої імпульсивної та емоційно-заснованої реалізації, в ході прийняття цих рішень здебільшого намагаються або ухвалити їх

обмірковано та раціонально, або взагалі уникнути. Хоча в цілому самоефективність даних людей є прийнятною, все ж існують певні недоліки в їхніх переконаннях щодо власної спроможності максимально доцільно організувати свою активність для досягнення означеної мети в рамках виконання актуальної діяльності, а також, щодо здібностей, які поєднують і спрямовують у продуктивне русло їхні психологічні ресурси для найбільш ефективного вирішення поставлених задач.

Для осіб в період молодості характерний прямий зв'язок з віком таких параметрів прийняття рішень, як: інтуїтивні та раціональні здібності, використання раціональності, готовність до ризику, поміркованість, аналітичність у прийнятті рішень та самоефективність; а також зворотний – використання інтуїції, уникнення і відтермінування на майбутнє ухвалення рішень та імпульсивного вагання щодо вибору рішення з-поміж альтернатив.

3.2. Дослідження життєстійкості в осіб молодого віку

Розглянемо описові статистики, отримані на основі застосування Опитувальника життєстійкості С. Мадді (таблиця 3.9).

Таблиця 3.9

Описові статистики, отримані на основі застосування Опитувальника життєстійкості С. Мадді

Показник	Мін	Макс	Середнє	Ст. відх
Залученість	9	45	32,39	6,84
Контроль	8	45	28,36	6,09
Прийняття ризику	3	30	14,84	6,64
Життєстійкість	42	103	75,60	11,79

Як ми можемо бачити з таблиці 3.9, показники контролю та прийняття ризику знаходяться в межах норми (варто відзначити трохи помітну тенденцію до зростання показника прийняття ризику, що повністю узгоджується з даними, отриманими нами раніше на основі застосування методики «Особистісні фактори прийняття рішень»).

Таким чином, констатуємо, що досліджувані молоді люди мають прийнятні відчуття керованості обставин та готовності до отримання досвіду, незалежно від

можливих негативних наслідків своїх дій.

Проте, щодо шкали залученості, - хоча вона формально потрапляє в межі норми, в її показника відзначається виразна тенденція до заниження. Тобто, досліджувані характеризуються певним браком переконаності в тому, що їхня залученість у проблеми дозволить їх розв'язати якомога ефективніше.

З одного боку, як ми встановили в рамках теоретичного аналізу, життєві випробування сприяють формуванню життєстійкості, і це підтверджується виявленням її прийнятним рівнем за шкалами контролю та прийняття ризику.

Проте, тенденція до заниження показника залученості зовсім не вкладається у наведене положення. В ході аналізу даного результату ми дійшли до думки, що він може пояснюватися вже згаданими вище суспільно-політичними подіями у нашій країні, а саме – бойовими діями. Справа в тому, що війна зумовлена радикально зовнішніми причинами, отже, рядові члени суспільства, які не наближені до діяльності політичних сил, здебільшого, не могли не те що не допустити її розгортання, а й навіть передбачити. Безумовно, оскільки проблеми, пов'язані з бойовими діями на сьогоднішній день для нашого суспільства, в тому числі і для молоді, є найбільш гострими, зазначений факт не мін не вплинути негативно на віру досліджуваних в те, що їхня залученість у проблеми дозволить їх розв'язати якомога ефективніше (іншими словами, те, що вони залучені у проблеми, що принесла війна, жодним чином не може ці проблеми усунути).

Також поглянемо на зв'язок показників життєстійкості з віком досліджуваних (таблиця 3.10).

Таблиця 3.10

Зв'язок показників, отриманих на основі застосування Опитувальника життєстійкості С. Мадді, з віком досліджуваних

Показник	Коеф. кор.	P (2-ст)
Залученість	,029	,785
Контроль	,366 ^{**}	,000
Прийняття ризику	,392 ^{**}	,000
Життєстійкість	,430 ^{**}	,000

З таблиці 3.10 ми бачимо, що в ході аналізу зв'язку показників життестійкості з віком досліджуваних шкала залученості не отримала достовірного значення, в той час як контроль, прийняття ризику та загальна життестійкість демонструють прямі значущі кореляції з показником віку.

Отже, за мірою дорослішання особи молодого віку все більше набувають відчуття керованості обставин та готовності до отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій. На наш погляд, щодо першого, - пояснення цьому має критися у вже неодноразово згадуваній зростаючій з віком життєвій компетентності, що сприяє усвідомленню контрольованості середовища. Стосовно готовності до отримання досвіду, - тут, як ми вважаємо, проявляє себе трохи інший механізм. З набуттям зрілості та зі змістовним наповненням досвіду людина має все більше стикатися з ситуаціями, коли цей досвід виявляється корисним, незалежно від того, чи він позитивний, чи негативний. Отже, з дорослішанням вона починає цінувати будь-який досвід, визнаючи його корисним для перспективного життя, навіть якщо на поточному часовому відрізку він приносить певне розчарування.

Щодо відсутності зв'язку залученості з віком – очевидно, при поясненні такого результату слід, знову-таки, мати на увазі зазначену вище потенційну детермінацію залученості досліджуваних впливом на них зовнішнього чинника бойових дій, що тривають у країні і значною мірою визначають самовідчуття громадян (мається на увазі те, що дані особи зовсім не відчують доцільності власної залученості для вирішення цих зовнішньодетермінованих проблем). Крім того, війна є вкрай гострим та неконтрольованим (отже і не підвладним опануванню в залежності від особистісної зрілості та стабільності) стресором, - то ж реагування на неї більшою мірою залежить від індивідуально-психологічних особливостей, аніж від віку. Також слід зазначити, що для поточних молодих людей, незалежно від того, до якого кордону (нижнього чи верхнього) періоду молодості вони є ближчими, безпосереднє переживання бойових дій відбувається вперше, - відповідно, яким би не був минулий досвід, його кількісна характеристика не зможе стати у нагоді в умовах війни через відсутність в ньому схожого на поточні події

змісту. Таким чином, переконаність в тому, що залученість досліджуваних у зазначені проблеми, які переважно детермінуються факторами ззовні, дозволить їм розв'язати їх якомога ефективніше, не може бути пов'язаною з віковим варіюванням.

Тепер розглянемо описові статистики, отримані на основі застосування опитувальника «Парціальні позиції життестійкості особистості» (таблиця 3.11).

Таблиця 3.11

Описові статистики, отримані на основі застосування опитувальника «Парціальні позиції життестійкості особистості»

Показник	Мін	Макс	Середнє	Ст. відх
Життестійкість у фрустрації	37	65	49,35	6,57
Життестійкість у кризі	36	62	50,04	4,81
Життестійкість у невизначеності	31	68	50,65	6,70
Життестійкість у конфлікті	37	63	50,22	4,85
Життестійкість у стресі	36	63	50,24	4,91
Інтегральна життестійкість	43	58	50,11	3,20

Як ми можемо бачити, в абсолютному відношенні усі отримані показники знаходяться в межах норми. У відносному ж вираженні для досліджуваних осіб найменш виразною є життестійкість в ситуаціях фрустрації; найбільш – в ситуаціях невизначеності та стресу.

Стосовно останнього, - як ми вже зазначали, в ході теоретичного аналізу було встановлено, що життестійкість – це характеристика, що цілком підлягає «тренуванню». Для нашого суспільства через війну такі риси, як невизначеність та стресогенність, на сьогоднішній день є одними з найбільш домінуючих, - отже, на наш погляд, це призвело до найбільшої відносної виразності життестійкості саме у зазначених ситуаціях.

Щодо відносно найменш виразної життестійкості в умовах фрустрації, - тут у поясненні результату ми схильні посилатися на особливості молодого віку, а саме на те, що в даний період, як правило, розпочинається самостійне життя людини, в

рамках якого вона має здебільшого самостійно задовольняти свої потреби. Оскільки подібний досвід молода людина тільки починає набирати, ситуації неможливості задовольнити потреби значною мірою пригнічують її, а життестійкість ще не має достатньої змоги для розвитку, бо більшість психологічних ресурсів йдуть на боротьбу з негативними переживаннями через фрустрацію, а також на пошук нових способів поведінки, які б в умовах перебудови діяльності дозволяли згодом більш ефективно задовольняти власні потреби. Іншими словами, нових характер фрустраційних ситуацій, характерних для самостійного життя, поки не дає змоги молодим людям сформувати цілісне уявлення щодо стабільного їхнього усунення, - а відсутність систематичного додання проблем не дозволяє розвиватися життестійкості.

Тепер поглянемо на зв'язок показників життестійкості з віком досліджуваних (таблиця 3.12).

Таблиця 3.12

Зв'язок показників, отриманих на основі застосування опитувальника «Парціальні позиції життестійкості особистості», з віком досліджуваних

Показник	Коеф. кор.	P (2-ст)
Життестійкість у фрустрації	,271 ^{**}	,008
Життестійкість у кризі	,264 [*]	,010
Життестійкість у невизначеності	,261 [*]	,011
Життестійкість у конфлікті	,372 ^{**}	,000
Життестійкість у стресі	,114	,275
Інтегральна життестійкість	,460 ^{**}	,000

З отриманих результатів ми можемо бачити наявність додатного зв'язку з віком показників життестійкості в таких ситуаціях, як: фрустрація, криза, невизначеність та конфлікти. При цьому, достовірного зв'язку зі шкалою «життестійкість у стресі» не виявлено.

Отже, на основі цього ми можемо говорити, що за мірою дорослішання особи молодого віку демонструють збільшення життестійкості в ситуації неможливості задовольнити власні потреби, у кризових станах, в рамках

невизначеності, та при участі у міжособистісних конфліктах. На наш погляд, причина цього криється в тому, для усіх перелічених аспектів є притаманним спроможність людини їх опановувати з набуттям досвіду і компетентності. З іншого боку, в разі систематичного успішного подолання вказаних проблем, як слідує зі здійсненого нами теоретичного аналізу, життестійкість людини тільки загартовується, - а всі перелічені ситуації доволі часто постають протягом життя людини, - відповідно, на їхній основі і зміцнюється життестійкість з плином часу.

Натомість стрес має більшою мірою психофізіологічну природу, - відповідно, він важче піддається контролю, в залежності від досвіду, життєвої компетентності чи особистісної зрілості. Отже, віковий плин, з огляду на це, вже не виявляє зв'язку з життестійкістю в даному аспекті.

Таким чином ми маємо підвести підсумок, що в аспекті життестійкості в осіб молодого віку помірно проявляють себе відчуття контрольованості і керованості обставин, а також готовності до ризику отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій. Проте, в них відзначається помітна тенденція до заниження переконаності в тому, що їхня залученість у проблеми дозволить їм розв'язати їх якомога ефективніше. При цьому дані особи проявляють відносно вищу життестійкість в ситуаціях невизначеності та стресу, а нижчу – в ситуаціях фрустрації.

Також слід відзначити, що для осіб молодого віку характерний прямий зв'язок з віком таких параметрів життестійкості, як контроль та прийняття ризику. Зв'язку залученості з віком не виявлено. Щодо сфер прояву зазначеного феномену, то в даних осіб спостерігається додатна пов'язаність з віком життестійкості в таких ситуаціях, як: фрустрація, криза, невизначеність та конфлікти. Достовірної кореляції життестійкості в ситуації стресу з віком не встановлено.

3.3. Дослідження взаємозв'язку прийняття рішень та життестійкості в осіб молодого віку

Результати кореляційного аналізу показників прийняття рішень та життестійкості в осіб молодого віку наведено у таблиці 3.13.

Таблиця 3.13

Результати кореляційного аналізу показників прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку

		Залученість	Контроль	Прийняття ризику	Життєстійкість (С. Мадді)	Життєстійкість у фрустрації	Життєстійкість у кризі	Життєстійкість у невизначеності	Життєстійкість у конфлікті	Життєстійкість у стресі	Інтегральна життєстійкість
Інтуїтивні здібності	Коеф. кор. P (2-ст.)	-,091 ,383	,273** ,008	,313** ,002	,284** ,006	,180 ,082	,030 ,773	,210* ,042	,283** ,006	,009 ,930	,304** ,003
Використання інтуїції	Коеф. кор. P (2-ст.)	,121 ,246	-,232* ,024	-,215* ,037	-,136 ,192	-,166 ,110	-,064 ,543	-,204* ,048	-,224* ,030	-,091 ,383	-,290** ,005
Здібності до раціональних рішень	Коеф. кор. P (2-ст.)	-,048 ,643	,246* ,017	,389** ,000	,340** ,001	,209* ,044	,141 ,176	,201 ,053	,307** ,003	,052 ,621	,379** ,000
Використання раціональності	Коеф. кор. P (2-ст.)	-,068 ,513	,249* ,016	,341** ,001	,299** ,003	,226* ,028	,149 ,152	,225* ,029	,328** ,001	,009 ,930	,367** ,000
Готовність до ризику	Коеф. кор. P (2-ст.)	-,193 ,062	,237* ,022	,750** ,000	,415** ,000	,548** ,000	,217* ,035	,283** ,006	,593** ,000	,038 ,718	,631** ,000
Суб'єктивна раціональність	Коеф. кор. P (2-ст.)	-,008 ,942	,281** ,006	,367** ,000	,348** ,001	,281** ,006	,065 ,533	,159 ,125	,334** ,001	-,049 ,639	,358** ,000
Пильність	Коеф. кор. P (2-ст.)	,048 ,645	,198 ,056	,356** ,000	,329** ,001	,257* ,012	-,044 ,676	,172 ,098	,332** ,001	,049 ,641	,262* ,011
Уникнення	Коеф. кор. P (2-ст.)	,070 ,503	-,108 ,302	-,004 ,967	,019 ,859	-,062 ,550	-,094 ,367	-,026 ,804	-,041 ,693	-,017 ,869	-,089 ,392
Прокрастинація	Коеф. кор. P (2-ст.)	,058 ,576	-,128 ,219	-,076 ,466	-,045 ,670	-,060 ,566	-,111 ,286	-,050 ,630	-,081 ,440	,054 ,603	-,096 ,360
Надпильність	Коеф. кор. P (2-ст.)	,041 ,692	-,116 ,264	-,122 ,243	-,069 ,507	-,081 ,437	-,022 ,837	-,157 ,132	-,150 ,150	-,116 ,264	-,218* ,035
Самоефективність	Коеф. кор. P (2-ст.)	-,127 ,222	,285** ,005	,218* ,035	,312** ,001	,224* ,031	,342** ,001	,290** ,005	,166 ,109	-,002 ,983	,252* ,017

Спочатку опишемо виявлені достовірні кореляції, потім спробуємо їх узагальнити та провести їхню інтерпретацію.

Отже, як ми бачимо з таблиці 3.13, показник інтуїтивних здібностей виявив достовірні додатні кореляції з показниками контролю, прийняття ризику, загальної життєстійкості, а також життєстійкості в ситуаціях невизначеності та конфлікту.

Показник використання інтуїції виявив зворотні кореляції з показниками контролю, прийняття ризику, загальної життєстійкості, а також життєстійкості в ситуаціях невизначеності та конфлікту.

Показник здібностей до використання раціональності виявив достовірні додатні кореляції з показниками контролю, прийняття ризику, загальної життєстійкості, а також життєстійкості в ситуаціях фрустрації та конфлікту.

Показник готовності до ризику виявив достовірні додатні кореляції з

показниками контролю, прийняття ризику, загальної життєстійкості, а також життєстійкості в ситуаціях фрустрації, кризи, невизначеності та конфлікту.

Показник суб'єктивної раціональності виявив достовірні додатні кореляції з показниками контролю, прийняття ризику, загальної життєстійкості, а також життєстійкості в ситуаціях фрустрації та конфлікту.

Показник пильності (пильного типу прийняття рішень) виявив достовірні додатні кореляції з показниками прийняття ризику, загальної життєстійкості, а також життєстійкості в ситуаціях фрустрації та конфлікту.

Показники уникнення та прокрастинації взагалі не виявили достовірних кореляцій з показниками життєстійкості.

Показник надпильності виявив достовірну зворотну кореляцію із загальним показником життєстійкості (тільки за опитувальником парціальної життєстійкості).

Показник самооефективності виявив достовірні додатні кореляції з показниками контролю, прийняття ризику, загальної життєстійкості, а також життєстійкості в ситуаціях фрустрації, кризи та невизначеності.

Отже, узагальнюючи наведені дані, зазначаємо, по-перше, те, що жодних значущих результатів не було отримано в ході пошуку кореляцій з залученістю (з боку життєстійкості) та такими типами прийняття рішень, як прокрастинація та уникнення, а також – із життєстійкістю в ситуації стресу.

Щодо залученості, - вище ми вже говорили, що в сучасних реаліях даний феномен може бути значною мірою детермінується чинниками зовнішнього характеру, отже, цілком імовірно, що ці чинники превалюють над внутрішньоособистісними, до яких, в тому числі, відноситься і життєстійкість.

Стосовно уникнення та прокрастинації – два даних стилі прийняття рішень змістовно не пов'язані безпосередньо з самим процесом прийняття рішень – вони ніби «заморожують», блокують активну діяльність, а, як ми бачили в рамках теоретичного аналізу, життєстійкість може формуватися тільки в рамках такої діяльності, - отже, очевидно, саме тому з даними шкалами не було виявлено жодної достовірної кореляції.

Відсутність зв'язків з життєстійкістю в ситуації стресу, знову-таки, можна

пояснити психофізіологічною природою стресу, завдяки чому він доволі важко піддається контролю, - відповідно, і життестійкість має менше шансів утворити зі стресом єдиний механізм, що підпорядковується систематичним закономірностям. Тобто, життестійкість не може сформувати зі стресом лінійний зв'язок через те, що сам по собі стрес, з огляду на свою виразну психофізіологічну природу, є доволі непередбачуваним і в плані прояву, і в аспекті наслідків цього прояву.

Далі – ми бачимо, що раціональні параметри прийняття рішень (раціональні здібності, використання раціональності, готовність до ризику, суб'єктивна раціональність та самоефективність) пов'язані додатно з такими складовими прийняття рішень, як контроль та прийняття ризику, а також – з низкою парціальних показників життестійкості. Тобто, ухвалення рішення, засновані на ретельному обмірковуванні завдання, на осмисленому виборі, на когнітивному аналізі умов задачі, - пов'язане з високим рівнем життестійкості за вказаними параметрами.

Натомість, використання інтуїції та прибігання до надпильної стратегії ухвалення рішень пов'язані зі зниженням життестійкості.

На наш погляд, такий результат може бути зумовленим з огляду на те, що життестійкість більш ефективно формується в умовах, коли життєві випробування особистістю систематично і успішно долаються. Якщо при виникненні таких викликів, особливо, якщо вони є доволі складними та пов'язаними зі значною відповідальністю, - людина буде діяти імпульсивно, інтуїтивно та емоційно, - очевидно, що вирішення таких проблем буде пов'язано з тривожністю, ваганнями та негативними переживаннями, які виснажитимуть психоемоційні ресурси, на яких ґрунтується життестійкість – психологічно виснажена людина зазвичай є неготовою до постійного надходження нових проблем. Крім того, одним з фундаментальних компонентів життестійкості є прийняття ризику, – тобто, готовність до отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій, яке за своєю природою суперечить ґрунтуванню на емоційності, характерному для нерациональних стратегій ухвалення рішень, адже на емоційному рівні людина в нормі завжди прагне до отримання позитивних переживань.

Натомість, коли людина підходить до ухвалення рішень раціонально, по-

перше, вона має більше шансів на обрання кращого варіанту рішення, адже в такому разі більшою мірою враховуються вихідні умови завдання, моделюються можливі наслідки рішення, аналізуються шляхи його втілення тощо. По-друге, людина абстрагується від тривожних переживань, що знижує ризик виснаження психоемоційних ресурсів, на яких ґрунтується життєстійкість. По-третє, як ми вже сказали, - прийняття ризику, що є одним з основних компонентів життєстійкості, вступаючи в суперечку з вродженим прагненням людини до емоційної позитивності, цілком узгоджується саме з раціональною складовою.

Цікавим виявився той факт, що, наряду з раціональними параметрами прийняття рішень, схожі зв'язки зі складовими життєстійкості продемонстрував показник інтуїтивних здібностей, хоча, повторимо, що використання інтуїції продемонструвало зворотний зв'язок. На наш погляд, це може просто свідчити про розвиток інтуїтивних здібностей як індикатор накопичення досвіду, який, як ми говорили вище, сприяє зростанню життєстійкості.

Отже, підведемо підсумок: в осіб молодого віку раціональні та інтуїтивні здібності, використання раціональності, готовність до ризику, суб'єктивна раціональність та самоефективність позитивно пов'язані з такими складовими прийняття рішень, як контроль та прийняття ризику, а також – з низкою парціальних показників життєстійкості, - зокрема, її прояву в ситуаціях фрустрації, кризи, невизначеності та конфлікту. Натомість, використання інтуїції із зазначеними аспектами прийняття рішень пов'язане негативно. Необґрунтоване вагання серед наявних альтернатив в ході вибору при ухваленні рішень, а також імпульсивність та панічність при здійсненні вибору, характерні для надпильної стратегії прийняття рішень, продемонстрували негативний зв'язок із загальною життєстійкістю. Жодних значущих результатів не було отримано в ході пошуку кореляцій такої складової життєстійкості, як залученість, і життєстійкості в ситуації стресу, а також таких типів прийняття рішень, як прокрастинація та уникнення.

3.4. Визначення факторної структури феномену прийняття рішень в контексті життєстійкості осіб молодого віку.

Основною метою визначення факторної структури феномену прийняття рішень в контексті життєстійкості осіб молодого віку було виявлення можливих прихованих змінних, що визначають основні напрямки взаємодії складових життєстійкості та прийняття рішень.

В ході застосування факторного аналізу методом головних компонент із обертанням Варімакс було отримано наступні результати (таблиця 3.14).

Таблиця 3.14

Результати факторизації показників прийняття рішень та життєстійкості осіб молодого віку

	Компонент						
	1	2	3	4	5	6	7
Інтуїтивні здібності		,762					
Використання інтуїції				-,791			
Здібності до раціональних рішень		,597					
Використання раціональності		,545					
Готовність до ризику			,490				
Суб'єктивна раціональність		,551					
Пильність		,637					
Уникнення					,946		
Прокрастинація					,929		
Надпильність				-,800			
Самоефективність				,773			
Залученість			-,616				
Контроль	,872						
Прийняття ризику			,746				
Життєстійкість (за С. Мадді)	,807						
Життєстійкість у фрустрації			,826				
Життєстійкість у кризі						,804	
Життєстійкість у невизначеності	,892						
Життєстійкість у конфлікті	,709						
Життєстійкість у стресі							,884
Інтегральна життєстійкість	,654						

Як ми можемо бачити, в результаті факторизації було отримано сім факторів, які у сукупності пояснюють 78,06% дисперсії. При цьому було отримано два характерні (специфічні або одиничні) фактори - №6 (увійшла лише змінна життєстійкості у кризі) та №7 (увійшла лише змінна життєстійкості у стресі).

З огляду на поставлені завдання, більш детально ми плануємо розглядати лише ті фактори, до яких увійшли як змінні, що відповідають за прийняття рішень, так і змінні, що відображують характеристики життестійкості.

Як ми бачимо, окрім вже названих факторів, до таких, в які входять виключно або показники прийняття рішень, або показники життестійкості, слід відносити фактори №5 (уникнення та прокрастинація), №4 (використання інтуїції, надпильність та самоефективність) та №2 (інтуїтивні здібності, здібності до раціональних рішень, використання раціональності, суб'єктивна раціональність та пильність) і №1 (контроль, загальна життестійкість, життестійкість у невизначеності та життестійкість у конфлікті).

Отже, лишається лише один фактор, навколо якого інтегруються і характеристики прийняття рішень, і складові життестійкості в осіб молодого віку, - це фактор № 3, до якого з додатним навантаженням увійшли: готовність до ризику, прийняття ризику та життестійкість у фрустрації; а також з від'ємним навантаженням – залученість. Для носіїв даного фактору характерна пов'язаність здібності долати труднощі та перетворювати їх на можливість для особистісного розвитку та зростання в ситуації неможливості задоволення потреб, умінь покладатися на себе в ході прийняття рішень в умовах браку вихідних ресурсів або без достатнього орієнтування у ситуації, готовності до отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій, - і все це обернено пов'язується з переконаністю в тому, що залученість у проблеми дозволить їх розв'язати якомога ефективніше. Тобто, даний фактор вказує на те, що самодостатнє прийняття рішень в умовах фрустрації може сприяти формуванню такого компоненту життестійкості, як прийняття ризику, за умови зменшення ступеня залученості у проблеми, які слід розв'язати. Даний фактор можна умовно назвати «Формалізована самодостатність».

На наш погляд, тут слід говорити про те, що зниження залученості у проблеми дозволяє молодим людям менш гостро переживати негативні емоції, пов'язані з ними (також слід мати на увазі, що залученість може призводити до надмірного відчуття відповідальності, яке в певних випадках може пригнічувати

когнітивний потенціал особистості), - відповідно, вивільняється більше психологічних ресурсів для аналітичної обробки завдань, що постають в ході життєдіяльності, - і саме цей факт сприяє прийняттю ризику та більш ефективній діяльності щодо подолання фрустрації і, відповідно, формування життєстійкості, що виникає на її основі.

Таким чином, ми маємо підвести підсумок, що для факторної структури у зв'язку характеристик прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку характерна наявність лише однієї латентної змінної, що інтегрує навколо себе обидві названі складові. Це – фактор «Формалізована самодостатність», для якого характерна пов'язаність здібності долати труднощі та перетворювати їх на можливість для особистісного розвитку та зростання в ситуації неможливості задоволення потреб, умінь покладатися на себе в ході прийняття рішень в умовах браку вихідних ресурсів або без достатнього орієнтування у ситуації, готовності до отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій, - і все це обернено пов'язується з переконаністю в тому, що залученість у проблеми дозволить їх розв'язати якомога ефективніше.

Висновки до розділу III

1. Особи молодого віку свої інтуїтивні і раціональні здібності в ході прийняття рішень використовують дещо меншою мірою, ніж це дозволяє їм їхній потенціал. Проте, раціональна складова, у порівнянні з інтуїтивною, в даному процесі для них є пріоритетнішою. Ці особи відзначаються незначною тенденцією до зростання готовності до ризику, тобто, - установки на демонстрацію здібності та умінь покладатися на себе в умовах браку вихідних ресурсів або без достатнього орієнтування у ситуації. Крім того, вони, будучи меншою мірою схильні до відкладання рішень на майбутнє чи до їхньої імпульсивної та емоційно-заснованої реалізації, в ході прийняття цих рішень здебільшого намагаються або ухвалити їх обмірковано та раціонально, або взагалі уникнути. Хоча в цілому самоефективність даних людей є прийнятною, все ж існують певні недоліки в їхніх переконаннях щодо власної спроможності максимально доцільно організувати свою активність

для досягнення означеної мети в рамках виконання актуальної діяльності, а також, щодо здібностей, які поєднують і спрямовують у продуктивне русло їхні психологічні ресурси для найбільш ефективного вирішення поставлених задач.

2. Для осіб в період молодості характерний прямий зв'язок з віком таких параметрів прийняття рішень, як: інтуїтивні та раціональні здібності, використання раціональності, готовність до ризику, поміркованість, аналітичність у прийнятті рішень та самоефективність; а також зворотний – використання інтуїції, уникнення і відтермінування на майбутнє ухвалення рішень та імпульсивного вагання щодо вибору рішення з-поміж альтернатив.

3. В аспекті життєстійкості в осіб молодого віку помірно проявляють себе відчуття контрольованості і керованості обставин, а також готовності до ризику отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій. Проте, в них відзначається помітна тенденція до заниження переконаності в тому, що їхня залученість у проблеми дозволить їм розв'язати їх якомога ефективніше. При цьому дані особи проявляють відносно вищу життєстійкість в ситуаціях невизначеності та стресу, а нижчу – в ситуаціях фрустрації.

4. Для осіб молодого віку характерний прямий зв'язок з віком таких параметрів життєстійкості, як контроль та прийняття ризику. Зв'язку залученості з віком не виявлено. Щодо сфер прояву зазначеного феномену, то в даних осіб спостерігається додатна пов'язаність з віком життєстійкості в таких ситуаціях, як: фрустрація, криза, невизначеність та конфлікти. Достовірної кореляції життєстійкості в ситуації стресу з віком не встановлено.

5. В осіб молодого віку раціональні та інтуїтивні здібності, використання раціональності, готовність до ризику, суб'єктивна раціональність та самоефективність позитивно пов'язані з такими складовими прийняття рішень, як контроль та прийняття ризику, а також – з низкою парціальних показників життєстійкості, - зокрема, її прояву в ситуаціях фрустрації, кризи, невизначеності та конфлікту. Натомість, використання інтуїції із зазначеними аспектами прийняття рішень пов'язане негативно. Необґрунтоване вагання серед наявних альтернатив в ході вибору при ухваленні рішень, а також імпульсивність та панічність при

здійсненні вибору, характерні для надпильної стратегії прийняття рішень, продемонстрували негативний зв'язок із загальною життестійкістю. Жодних значущих результатів не було отримано в ході пошуку кореляцій такої складової життестійкості, як залученість, і життестійкості в ситуації стресу, а також таких типів прийняття рішень, як прокрастинація та уникнення.

6. Для факторної структури у зв'язку характеристик прийняття рішень та життестійкості в осіб молодого віку характерна наявність лише однієї латентної змінної, що інтегрує навколо себе обидві названі складові. Це – фактор «Формалізована самодостатність», для якого характерна пов'язаність здібності долати труднощі та перетворювати їх на можливість для особистісного розвитку та зростання в ситуації неможливості задоволення потреб, умінь покладатися на себе в ході прийняття рішень в умовах браку вихідних ресурсів або без достатнього орієнтування у ситуації, готовності до отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій, - і все це обернено пов'язується з переконаністю в тому, що залученість у проблеми дозволить їх розв'язати якомога ефективніше.

ВИСНОВКИ

1. Прийняття рішень – це процес вибору людиною одного варіанту дії з-поміж кількох альтернатив в ситуації досягнення певних цілей та розв’язання актуальних завдань. Даний феномен має двокомпонентну структуру, в якій передбачені когнітивна та емоційно-вольова складові. При цьому зазначені компоненти інтегруються індивідуальними особливостями диспозиційного характеру, - зокрема, такими, як стилі ухвалення рішення. Життєстійкість – це система переконань людини, що визначається залученістю людини у життєвий перебіг, відчуттям контролю за обставинами та ступенем прийняття на себе ризику, і спрямовується на формування її здібності долати труднощі та перетворювати їх на можливість для особистісного розвитку та зростання. Наявні дослідження взаємозв’язку характеристик прийняття рішень та життєстійкості надають неоднозначні результати. В деяких з них життєстійкість значною мірою пов’язується з такою особистісною характеристикою, як полнезалежність, при тому, що констатується достовірний зв’язок життєстійкості з пильним типом прийняття рішень. В інших дослідженнях цей зв’язок не підтверджується, проте в них констатується зворотній зв’язок життєстійкості з мірою прибігання до непродуктивних чинників при ухваленні рішень, а також – із невпевненістю щодо отримання позитивного досвіду. Також є дані, які вказують на те, що характер зв’язків компонентів прийняття рішень та життєстійкості може мати відмінності, в залежності від віку людини.

2. Особи молодого віку свої інтуїтивні і раціональні здібності в ході прийняття рішень використовують дещо меншою мірою, ніж це дозволяє їм їхній потенціал. Проте, раціональна складова, у порівнянні з інтуїтивною, в даному процесі для них є пріоритетнішою. Ці особи відзначаються незначною тенденцією до зростання готовності до ризику, тобто, - установки на демонстрацію здібності та уміння покладатися на себе в умовах браку вихідних ресурсів або без достатнього орієнтування у ситуації. Крім того, вони, будучи меншою мірою схильні до відкладання рішень на майбутнє чи до їхньої імпульсивної та емоційно-заснованої реалізації, в ході прийняття цих рішень здебільшого намагаються або ухвалити їх

обмірковано та раціонально, або взагалі уникнути. Хоча в цілому самоефективність даних людей є прийнятною, все ж існують певні недоліки в їхніх переконаннях щодо власної спроможності максимально доцільно організувати свою активність для досягнення означеної мети в рамках виконання актуальної діяльності, а також, щодо здібностей, які поєднують і спрямовують у продуктивне русло їхні психологічні ресурси для найбільш ефективного вирішення поставлених задач. Для осіб в період молодості характерний прямий зв'язок з віком таких параметрів прийняття рішень, як: інтуїтивні та раціональні здібності, використання раціональності, готовність до ризику, поміркованість, аналітичність у прийнятті рішень та самоефективність; а також зворотний – використання інтуїції, уникнення і відтермінування на майбутнє ухвалення рішень та імпульсивного вагання щодо вибору рішення з-поміж альтернатив.

3. В аспекті життєстійкості в осіб молодого віку помірно проявляють себе відчуття контрольованості і керованості обставин, а також готовності до ризику отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій. Проте, в них відзначається помітна тенденція до заниження переконаності в тому, що їхня залученість у проблеми дозволить їм розв'язати їх якомога ефективніше. При цьому дані особи проявляють відносно вищу життєстійкість в ситуаціях невизначеності та стресу, а нижчу – в ситуаціях фрустрації. Також слід відзначити, що для осіб молодого віку характерний прямий зв'язок з віком таких параметрів життєстійкості, як контроль та прийняття ризику. Зв'язку залученості з віком не виявлено. Щодо сфер прояву зазначеного феномену, то в даних осіб спостерігається додатна пов'язаність з віком життєстійкості в таких ситуаціях, як: фрустрація, криза, невизначеність та конфлікти. Достовірної кореляції життєстійкості в ситуації стресу з віком не встановлено.

4. В осіб молодого віку раціональні та інтуїтивні здібності, використання раціональності, готовність до ризику, суб'єктивна раціональність та самоефективність позитивно пов'язані з такими складовими прийняття рішень, як контроль та прийняття ризику, а також – з низкою парціальних показників життєстійкості, - зокрема, її прояву в ситуаціях фрустрації, кризи, невизначеності та

конфлікту. Натомість, використання інтуїції із зазначеними аспектами прийняття рішень пов'язане негативно. Необґрунтоване вагання серед наявних альтернатив в ході вибору при ухваленні рішень, а також імпульсивність та панічність при здійсненні вибору, характерні для надпильної стратегії прийняття рішень, продемонстрували негативний зв'язок із загальною життєстійкістю. Жодних значущих результатів не було отримано в ході пошуку кореляцій такої складової життєстійкості, як залученість, і життєстійкості в ситуації стресу, а також таких типів прийняття рішень, як прокрастинація та уникнення.

5. Для факторної структури прийняття рішень в контексті життєстійкості осіб молодого віку характерна наявність лише однієї латентної змінної, що інтегрує навколо себе і прийняття рішень, і життєстійкість. Це – фактор «Формалізована самодостатність», для якого характерна пов'язаність здібності долати труднощі та перетворювати їх на можливість для особистісного розвитку та зростання в ситуації неможливості задоволення потреб, умінь покладатися на себе в ході прийняття рішень в умовах браку вихідних ресурсів або без достатнього орієнтування у ситуації, готовності до отримання досвіду, незалежно від можливих негативних наслідків своїх дій, - і все це обернено пов'язується з переконаністю в тому, що залученість у проблеми дозволить їх розв'язати якомога ефективніше.

Таким чином, маємо констатувати, що гіпотеза дослідження була підтверджена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбань Г. О. Модель соціально-психологічного забезпечення процесів прийняття управлінських рішень у соціальних системах. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія*. 2012. Т. 17, Вип. 9. С. 61-73.
2. Горбань Г.О. Прийняття рішення як психологічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2021. №1. С. 9-11.
3. Дарвішов Н. Р. Особистісні диспозиції у структурі прийняття рішення осіб, залежних від психоактивних речовин. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2020. №3 (24). С. 24-30.
4. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Проектні обриси становлення життєстійкої і життєздатної людини. *Теоретико-методологічні засади соціалізації особистості*. 2006. С. 44-53.
5. Заболотна Н.М., Омелянська В.І. Когнітивні стилі, творчі здібності та життєстійкість у структурі індивідуальності людини. *Габітус*. Випуск 46. 2023. С. 134-138.
6. Зливков В.Л., Лукомська С.О. Особливості використання тренінгу життєстійкості у психологічній реабілітації учасників бойових дій. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. №1 (65). С. 24-30.
7. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
8. Історія психології : від античності до початку ХХ століття : навч. посібник / Авт.-уклад. О. П. Коханова. НВП «Інтерсервіс», 2019. 235 с.
9. Клименко І.В. Взаємозв'язки факторів прийняття рішень та життєстійкості у курсантів–майбутніх правоохоронців. Актуальні проблеми психології. *Психологія обдарованості: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. 2017. Вип. 13. С.57-66.
10. Ларіна Т.О. Життєстійкість як життєве завдання особистості. *Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика*. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2007. Т. 2. Вип. 5. С. 131-138.

11. Маннапова К.Р. Життєстійкість в системі поняття життєздатності. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2012. Вип. 44 (1). С.143-150.
12. Нечипоренко В.В. Використання методу проєктів для навчання та виховання сучасної компетентної особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 28 (81). С. 256-260.
13. Предко В. В. Психологічне значення життєстійкості задля ефективного розвитку підлітка в умовах освітнього середовища. *Габітус*. 2020. Вип. 19. С. 185-189.
14. Предко В. Психологічні особливості взаємозв'язку життєстійкості та опанувальної поведінки особистості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2022 №1 (15). С. 42-47.
15. Степаненко Л. В. Життєстійкість як ресурс копінг-захисних механізмів емоційної саморегуляції особистості. *Габітус*. 2022. Вип. 34. С. 58-63.
16. Титаренко Т.М., Ларіна Т.О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність і безпека. Київ, 2009. 76 с.
17. Тіщенко А.Ю., Ушакова І.М., Селюкова Т.В. Особливості прийняття рішення та життєстійкості в організації у співробітників із різним типом когнітивного стилю особистості: полезалежність та полenezалежність. *Габітус*. Випуск 24. Т. 1. 2021. С. 131-135.
18. Фролова Н. Психологічні особливості прояву життєстійкості в підлітковому віці. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Психологія*. 2018. № 64. С. 80–84.
19. Чиханцова О.А. Модель життєстійкості особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2017. Том V. Випуск 17. С. 142-150.
20. Чиханцова, О. Життєстійкість та її зв'язок із цінностями особистості. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*. 2018. № (42). С. 211–231.
21. Adler A. Understanding Human Nature (Psychology Revivals). London: Routledge, 2013. 304 p.
22. Baron J. Thinking and Deciding. Cambridge University Press. New York, 2008. 579 p.
23. Bechara A. Decision making, impulse control and loss of willpower to resist drugs: a

- neurocognitive perspective. *Nature neuroscience*. 2005. №8 (11). P. 1458-1463.
24. Bozionelos N. Cognitive spontaneity and learning style. *Perceptual and motor skills*. 1996. №83 (1). P. 43-48.
 25. Bruine de Bruin W., Parker A. M., Fischhoff B. Individual differences in adult decision-making competence. *Journal of personality and social psychology*. 2007. №92 (5). P. 938-945.
 26. Byrne K. A., Silasi-Mansat C. D., Worthy D. A. Who chokes under pressure? The Big Five personality traits and decision-making under pressure. *Personality and individual differences*. 2015. №74. P. 22-28.
 27. Dewberry C., Juanchich M., Narendran S. The latent structure of decision styles. *Personality and Individual Differences*. 2013. №54 (5). P. 566-571.
 28. Dugas M. J., Gagnon F., Ladouceur R., Freeston M. H. Generalized anxiety disorder: A preliminary test of a conceptual model. *Behaviour research and therapy*. 1998. №36 (2). P. 215-226.
 29. Endres M. L., Chowdhury S., Milner M. Ambiguity tolerance and accurate assessment of self-efficacy in a complex decision task. *Journal of Management and Organization*. 2009. №15 (1). P. 31-46.
 30. Engels F. *Dialectics of Nature*. New York: International Publishers Co., 1962. 831 p.
 31. Evans J. On the resolution of conflict in dual process theories of reasoning. *Thinking and Reasoning*. 2007. №13 (4). P. 321-339.
 32. Fehr E. The neurobiology of rewards and values in social decision making. *Nature Reviews Neuroscience*. 2014. 15(8). P. 548-558.
 33. Florian V., Mikulincer M., Taubman O. Does hardiness contribute to mental health during a stressful real-life situation? The roles of appraisal and coping. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. Apr. 68. № 4. P. 687-695.
 34. Frankl V. *Man's search for meaning: an introduction to logotherapy*. Boston : Beacon Press, 1992. 196 p.
 35. Hodgkinson G. P., Langan-Fox J., Sadler-Smith E. Intuition: A fundamental bridging construct in the behavioral sciences. *British Journal of Psychology*. 2008. №99. P. 21–27

36. Janis I. L., Mann L. Decision making: A psychological analysis of conflict, choice, and commitment. *Free press*. 1977. P. 78-89.
37. Jensen-Campbell L. A., Rosselli M., Workman K. A., Santisi M., Rios J. D., Bojan D. Agreeableness, conscientiousness, and effortful control processes. *Journal of Research in Personality*. 2002. №36 (5). P. 476-489.
38. Judkins S., Ingram M. Decreasing stress among nurse managers: A long-term solution. *The Journal of Continuing Education in Nursing*. 2002. P. 259-264.
39. Kahneman D. A perspective on judgment and choice: mapping bounded rationality. *American psychologist*. 2003. №58 (9). P. 697-706.
40. Kahneman D., Tversky A. Choices, Values and Frames. Cambridge University Press, 2000. 860 p.
41. Kelly G. A. The psychology of personal constructs: Vol. 1. A theory of personality. L.: Routledge, 1991. 422 p.
42. Kobasa S. Stressful life events, personality and health. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1979. № 37. P. 1–11.
43. Lawrence R. L. Intuitive knowing and embodied consciousness. New directions for adult and continuing education. 2012. №134. P. 5-13.
44. Leykin Y., DeRubeis R. J. Decision-making styles and depressive symptomatology: Development of the Decision Styles Questionnaire. *Judgment and Decision making*. 2010. №5 (7). P. 506-515.
45. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. Apr. 44. P. 279–298.
46. Maddi S., Harvey R., Khoshaba D., Lu J., Persico M. The personality construct of hardiness. *Journal of Research in Personality*. 2002. №36. P. 72-85.
47. Maddi S. Hardiness: The courage to grow from stresses. *The journal of Positive Psychology*. 2006. T. 1. P. 160-168.
48. Metcalfe J., Mischel W. A hot/cool-system analysis of delay of gratification: dynamics of willpower. *Psychological review*. 1999. №106 (1). P. 33-49.
49. Moreno J. L. Who shall survive? Foundations of sociometry, group psychotherapy and sociodrama. Beacon House, 1953. 763 p.

50. Pacini R., Epstein S. The relation of rational and experiential information processing styles to personality, basic beliefs, and the ratio-bias phenomenon. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. №76. P. 972-987.
51. Pierre J. R. Spontaneity and personality: The relationship between spontaneity, extraversion, neuroticism, openness to experience, agreeableness, and conscientiousness: Doctoral dissertation. Roosevelt University, 2007. 392 p.
52. Plous S. The psychology of judgment and decision making. McGraw-Hill Book Company, 1993. 302 p.
53. Riaz M. N., Riaz M. A., Batool N. Personality Types as Predictors of Decision Making Styles. *Journal of Behavioural Sciences*. 2012. №22 (2). P. 99-114.
54. Schopenhauer A. *Die Welt als Wille und Vorstellung*. Anaconda Verlag, 2009. 992 p.
55. Scott S. G., Bruce R. A. Decision-making style: The development and assessment of a new measure. *Educational and psychological measurement*. 1995. №55 (5). P. 818-831.
56. Solcova I., Tomanek P. Daily stress coping strategies: An effect of Hardiness. *Studia Psychologica*. 1994. Vol 36. № 5. P. 390-392.
57. Tierney M., Lavelle M. An investigation into modification of personality hardiness in staff nurses. *Journal of Nursing Staff Development*. 1997. Vol. 13. P. 212-217.

Анотація

Камерзан Н. - Взаємозв'язок прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку

У роботі проведено аналіз категорій прийняття рішень та життєстійкості. В рамках теоретичного аналізу вивчено результати наявних досліджень, присвячених розгляду зв'язку характеристик прийняття рішень та життєстійкості.

Проведено емпіричне дослідження, в якому дослідження, в якому взяли участь 94 особи у віці від 20 до 41 року (42 особи чоловічої статі і 52 – жіночої). В рамках опитування було застосовано такі методики, як: Опитувальник інтуїтивного стилю Епстайна; Опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» (ОФР-25); Мельбурнський опитувальник прийняття рішень; Шкала самоефективності (Р. Шварцер, М. Єрусалем); Опитувальник життєстійкості С. Мадді та Опитувальник «Парціальні позиції життєстійкості особистості» І. Бринзи та О. Кузнецової.

За підсумком дослідження розглянуто міру виразності складових прийняття рішень та життєстійкості в осіб молодого віку, досліджено взаємозв'язок зазначених двох категорій. Крім того, проведено вивчення зв'язку цих феноменів з віком досліджуваних. Також проведено визначення факторної структури у зв'язку характеристик прийняття рішень та життєстійкості.

В результаті було встановлено, що, у загальному, раціональні стратегії прийняття рішень мають позитивний зв'язок з життєстійкістю; натомість емоційно-інтуїтивні – негативний.

Ключові слова: прийняття рішень; життєстійкість; молодь; особи молодого віку; стилі прийняття рішень; стратегії прийняття рішень; залученість; контроль; прийняття ризику; парціальна життєстійкість.

Summary

Kamerzan N. – The relationship between decision-making and vitality of young people

The paper analyzes the categories of decision-making and sustainability. As part of the theoretical analysis, the results of existing studies devoted to the consideration of the relationship between decision-making characteristics and sustainability were studied.

An empirical study was conducted, in which 94 people aged 20 to 41 years (42 men and 52 women) took part. As part of the survey, the following methods were used: Epstein's Intuitive Style Questionnaire; Questionnaire "Personal decision-making factors" (OFR-25); Melbourne Decision Making Questionnaire; Self-efficacy scale (R. Schwarzer, M. Erusalem); S. Muddy vitality Questionnaire and Questionnaire «Partial positions of personality vitality» by I. Brynza and O. Kuznetsova.

As a result of the study, the degree of expressiveness of the components of decision-making and vitality in young people was considered, the relationship between the two categories was investigated. In addition, the relationship between these phenomena and the age of the subjects was studied. The determination of the factor structure in connection with the characteristics of decision-making and sustainability was also carried out.

As a result, it was established that, in general, rational decision-making strategies have a positive relationship with vitality; instead, emotional-intuitive ones are negative.

Keywords: decision-making; vitality; young; young age persons; decision-making styles; decision-making strategies; involvement; control; risk taking; partial vitality.